Analysis of Rural Community Attitudes Towards Development Programs in the Area of Spatial Behavior Geography (Case study: Central part of Varzeqan county)

Aghil Khaleghi[1*], Robab Naghizadeh[2]

1- Ph.D of Geography and Rural Planning, University of Tabriz
2- Ph.D Student of Geography and Rural Planning, University of Tabriz

Khaleghi, A & Naghizadeh, R. (2021). [Analysis of Rural Community Attitudes Towards Development Programs in the Area of Spatial Behavior Geography (Case study: Central part of Varzeqan county)]. *Geography and Development*, 19 (64), 265-290.
doi: http://dx.doi.org/10.22111/J10.22111.2021.6351

Received:27/09/2020
Accepted :13/02/2021

Keywords:
Rural planning, Behavioral geography, Introspection, Mixed method, Varzeqan.

ABSTRACT

In this study, the attitudes of individuals to development planning and their environmental perceptions about the harms and consequences of programs in the rural community of the central part of Varzeqan county have been studied and analyzed. The research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature and method and with exploratory design method, it has two methodological components .in phase One, using the qualitative method of "guided introspection research", the performance of the participating mind and thought was observed and reported. Then, in the second phase, based on the results of the qualitative section, the tool was developed using the SEM, using the PLS method. This study has 30 participants who have been selected by snowball sampling. The results show that "non-participation of stakeholders in development programs" along with "lack of proper foresight" are important factors in the development of damages related to the development phase and "weak monitoring mechanisms" are important factors in the emergence of damages in the implementation of development programs . According to the prevailing view in development plans, the results show that despite significant development and infrastructure activities in rural areas, development plans have not been able to achieve the objectives .Inadequate use of technology and its inefficiency, lack of institutionalized systematic participation due to poor design and application of an optimal model in this field, inadequate establishment of conversion industries, and insufficient attention to rural tourism are the most important consequences of rural development planning harms in the study area.

Copyright©2021, Geography and Development. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1- Introduction

It seems that the lack of a native intellectual base due to lack of proper management and non-participation of stakeholders in the first stage of planning, continues all stages of planning to the detriment of rural communities and causes problems in rural communities as serious damage that With the position of the village in the 5-year plans of economic, social and cultural development and not have different consequences. In view of what has been said, in order to achieve convincing results, it should be said that "analysis of rural society's environmental perceptions of the harms of development programs" and "drawing people's mind maps and revealing their deep perceptions" require contemplation, thinking, contemplation and reflection. The study of behavior and careful analysis of perceptions and attitudes and thoughtful thinking)

***Corresponding Author:**
Aghil Khaleghi
Address: Department of Geography and Rural Planning,University of Tabriz
Tel: +98(9141062276)
E-mail: khaleghi567@tabrizu.ac.ir

is important in the light of the "mixed research method" in the rural community of the central part of Varzeqan city.

2-Methods and Material

The present research is applied in terms of purpose and terms of nature and method is descriptive-analytical and in terms of the method used, it is mixed (combined) with the method of "exploratory design (tool development model)". Since the research seeks to analyze the environmental perceptions and behavior of rural communities about the harms and consequences of development programs, the operation is started by collecting qualitative data and analysis in phase one and then the ratio of this research in addition to at least two methodological components (one qualitative and one quantitative) Also has its own data collection and analysis techniques. In this way, first, using the method of "guided introspection research", the function of the participating mind and thought is observed and reported, and in essence, the individual reports his inner thoughts, feelings, and desires about development plans, harms, and consequences. Access to information and internal knowledge of the participant is raised through itself MAXQDA software has been used inductively (from part to whole) in quality coding in this field.

3-Results and Discussion

In this research, the concepts extracted from the results of introspection and their descriptions are performed by MAXQDA in open coding and then the central codes based on open codes are presented as categories, themes and examples.

The results of guided introspection based on the main problem and purpose of research on rural development planning harms in 4 main themes and 6 sub-themes indicate the success of this method in obtaining useful quality results. Due to the sensitivity of the subject, because it was aimed at recognizing the perceptions and unveiling the mental image of the participants, it has somehow achieved the main concepts of behaviorism in this regard. In this way, in addition to the external environment, which is an objective environment, human decisions and actions in the mental environment and their mental perception of the environment about the harms of programs are shown. The obtained examples show that instead of economic rationality, mental, perceptual and behavioral foundations in explaining geographical phenomena are considered in this discussion. It has a positive relationship in providing desirable results.

- It should be said that as the results of the qualitative discussion showed in the 5-year post-revolutionary development plans, a clear definition of the concept and idea of development as the main goal of the program is not provided anywhere in the program, especially in rural development. Also, the delay and difference in presenting the economic performance report and reflecting its effects, makes the perception of rural and urban society different from the problem due to this weakness of the statistical structure.

-People's participation is the basis of social development, while most of the views, methods and strategies of rural development proposed to lack a participatory attitude towards rural and rural development and the role of human beings in such programs has been small. Developing a program without the participation of the people and using indigenous experiences causes a general prescription for the whole system, and on the other hand, the role of future researchers and because of this, thinking about the future in this type of planning is low.

- Due to the great difference between the nature of the rural economy and its socio-cultural context, it should be said that the share of employment and rural economy of major rural credits is very small. The weakness of regulatory mechanisms in the implementation of development plans.

4-Conclusion

The obtained examples show that instead of economic rationality, mental, perceptual, and behavioral foundations have been considered in explaining geographical phenomena in this discussion. Subjective alternatives to other factors in

decision making and each individual's perception of the planning space have a positive relationship with social class and their position as an elite and local expert in providing the desired results.

The results show that during the life of planning in Iran, various programs have been prepared and implemented, each of which has been effective theories. According to the prevailing view in development programs, the results show that despite significant development and infrastructure activities in rural areas, development programs have not been able to "reduce class gap between groups and strata and the difference between quality of life in urban and rural areas. "Agricultural income and diversification of rural economic activities with emphasis on the agricultural sector and the development of infrastructure needed by the agricultural sector in rural areas", "Increasing people's participation in the rural development process","Balanced spatial distribution of investment and welfare and infrastructure services "," Increasing population retention " And "Improve the situation of rural development management at the national, regional and local levels" to play an effective and significant role. Inadequate use of technology and its inefficiency, lack of institutionalized systematic participation due to poor design and application of an optimal model in this field, inadequate establishment of conversion industries and insufficient attention to rural tourism are the most important consequences of rural development planning harms.

Keywords: Rural planning, Behavioral geography, Introspection, Mixed method, Varzeqan.

5-References

- Aitken, S. & Valentine, G (2006). Approaches to Human Geography Philosophies, Theories, People and Practices, SAGE Publications.
- Alavion S. J. & Taghdisi. A (2020). Rural E-marketing in Iran; Modeling villagers' intention and clustering rural regions, Information Processing in Agriculture, In Press, Corrected Proof. https://doi.org/10.1016/j.inpa.2020.02.008
- Al-ghamdi, S. & Al-Harigi, F (2015). Rethinking Image of the City in the Information Age, Procedia Computer Science, Vol. 65, PP. 734-743. https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.09.018
- Argent, N (2017). Behavioral Geography. In International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology (eds D. Richardson, N. Castree, M.F. Goodchild, A. Kobayashi, W. Liu and R.A. Marston). https://dio:10.1002/9781118786352.wbieg0875
- Couclelis, H. & Golledge, R. (1983). Analytic Research, Positivism, and Behavioral Geography, Annals of the Association of American Geographers, 73(3), 331-339. https://www.jstor.org/stable/2562724?seq=1
- Creswell, J., & Plano Clark, V. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=BXEzDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=UjCiKrgnrF&sig=rySattzqA4sLTxbr7AvKLzaZlwo#v=onepage&q&f=false
- Diniz, A.M.A. & de Faria, A. H.P. (2018). Contributions from behavioral geography to environmental criminology, Sociology International Journal, Vol.2, No.4, PP. 295-298. https://medcraveonline.com/SIJ/contributions-from-behavioral-geography-to-environmental-criminology.html
- Elsabawy, M. N. E (2013). Behavioral Geography: As a New Trend in Medical Geography Studies, Mediterranean Journal of Social Sciences, 4 (7), 75- 83. https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/683
- Gold, J.R. (2009). Behavioural geography, Oxford Brookes University. https://dio: 10.1016/B978-008044910-4.00665-9
- Gold, J.R. (2019). Behavioural geography, in A. Kobayashi, ed. International Encyclopedia of Human Geography, second edition, volume 1. Oxford: Elsevier, Book ISBN: 9780081022955. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60171516/Behavioral_Geography_revised_ms_Academia20190731
- Golledge, R. G. & Stimpson, R. J. (1997). Spatial Behaviour: A Geographic Perspective. New York: Guilford Press. https://www.guilford.com/books/Spatial-ehavior/Golledge-Stimson/9781572300507
- Golledge, R. G. (2008). Behavioral Geography and the Theoretical/Quantitative Revolution, Geographical Analysis ISSN 0016-7363. https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.2008.00724.x

- Golledge, R.G. (2008). Behavioral Geography and the Theoretical/Quantitative Revolution, Geographical Analysis, Vol. 40, No, 3, PP. 239-257. https://doi.org/10.1111/j.1538-632.2008.00724.x
- Goodey, B. (1971). Perception of the Environment. Occasional Paper 17, P.7, Birmingham: Centre for Urban and Regional Studies, University of Birmingham.
- Granikova, V., Hong, Q. N., Crist, F., Pluye, P. (2020). Mixed methods research in library and information science: A Methodological Review, Library & Information Science Research, 42, 1. https://doi.org/10.1016/j.lisr.2020.101003
- Green, G.P. (2013). Handbook of Rural Development, Published by Edward Elgar Publishing Limited, the Lypiatts, Cheltenham, Glos GL50 2JA, UK. https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-rural-development-9781781006702.html
- Kanamaru, M. (2005). Approaches for Systematic Planning of Development Projects, Agricultural and Rural Development, Published by: Institute for International Cooperation (IFIC) & Japan International Cooperation Agency (JICA). https://www.jica.go.jp/jica-ri/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/app2005/pdf/agri_01.pdf
- Montello, D.R. (2018). Handbook of Behavioral and Cognitive Geography, Edward Elgar Pub, California, Santa Barbaraâ, US. https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-behavioral-and-cognitive-geography-781784717537.html
- Motta M, Callaghan T and Sylvester S (2018) Knowing less but presuming more: dunning-Kruger effects and the endorsement of anti-vaccine policy attitudes. Social Science & Medicine 211: 274-281. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.06.032
- Norton W. (2001). Initiating an Affair Human Geography and Behavior Analysis, Behavior Analyst Today, 2 (4) 283-290. https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?ID=402490
- Rabie, M (2016). A Theory of Sustainable Sociocultural and Economic Development, Palgrave, Macmillan. https://books.google.com/books/about/A_Theory_of_Sustainable_Sociocultural_an.html?id=q5AYDAAAQBAJ
- Stimson R.J. (2011). In Memoriam: You Don't Need Sight to Have Vision: Reginald G. Golledge Was a Giant in Analytical Human Geography. https://doi.org/10.1080/00045608.2011.592727
- Watson, M.K (1978). The Scale Problem in Human Geography, Geografiska Annaler: Series B, Human Geography 60 (1). 36- 47. https://doi.org/10.1080/04353684.1978.11879429
- Yanwei, C., TA Na, MA Jing (2016). The socio-spatial dimension of behavior analysis: Frontiers and progress in Chinese behavioral geography, Journal of Geographical Sciences 26(8):1243-1260. https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.1007%2Fs11442-016-1324-x

تحلیل نگرش جامعهٔ روستایی به برنامه‌های توسعه در قلمرو جغرافیای رفتار فضایی
مطالعهٔ موردی: بخش مرکزی شهرستان ورزقان

دکتر عقیل خالقی[1*]، رباب نقی‌زاده[2]

جغرافیا و توسعه، شمارهٔ ۶۴، پاییز ۱۴۰۰
تاریخ دریافت: ۹۹/۰۷/۰۶
تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۲۵
صفحات: ۲۹۰-۲۶۵

واژه‌های کلیدی:
برنامه‌ریزی روستایی، جغرافیای رفتاری، درون‌نگری، روش آمیخته، ورزقان.

چکیده
در مطالعهٔ حاضر، نگرش افراد به برنامه‌ریزی توسعه و ادراک محیطی آن‌ها دربارهٔ آسیب‌ها و پیامدهای برنامه‌ها در جامعهٔ روستایی بخش مرکزی شهرستان ورزقان بررسی و تحلیل شده‌است. تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش، توصیفی- تحلیلی بوده و در پرتو «روش تحقیق آمیخته» به شیوهٔ طراحی اکتشافی (مدل توسعهٔ ابزار)، دارای دو مؤلفهٔ روش‌شناختی (کیفی و کمّی) است. در فاز یک با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس‌کیودا و با استفاده از روش کیفی «پژوهش درون‌نگری هدایت‌شده» عملکرد ذهن و فکر مشارکت‌کننده، مشاهده و گزارش شده و سپس در فاز دوم براساس نتایج بخش کیفی، به توسعهٔ ابزار با استفاده از معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی با نرم‌افزار اسمارت پی.ال.اس اقدام شده‌است. این پژوهش ۳۰نفر مشارکت‌کننده دارد که به‌صورت نمونه‌گیری گلوله‌برفی انتخاب شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد «به‌مشارکت‌نگرفتن ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه» به همراه «عدم‌آینده‌نگری صحیح» از عوامل مهم بروز آسیب‌های مربوط به مرحلهٔ تدوین و «ضعف سازوکارهای نظارتی» از عوامل مهم پیدایش آسیب‌های اجرای برنامه‌های توسعه است. با توجه به دیدمان غالب در برنامه‌های توسعه، نتایج پیامدهای حاصل نشان می‌دهد که علی‌رغم فعالیت‌های عمرانی و زیربنایی قابل‌توجه در روستاها، برنامه‌های توسعه نتوانسته‌اند به‌اهداف مطرح نائل شوند. استفادهٔ نامناسب از فناوری و مقرون‌به‌صرفه‌نبودن آن، نهادینه‌نشدن مشارکت نظام‌مند به‌دلیل ضعف در طراحی و به‌کارگیری الگویی بهینه در این زمینه، استقرار نامناسب صنایع تبدیلی و توجه ناکافی به گردشگری روستایی به‌عنوان مهم‌ترین پیامدهای آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی مطرح در منطقهٔ موردمطالعه هستند.

مقدمه
یکی از قلمروهای فکری در جغرافیای انسانی، مطالعات جغرافیای رفتاری است *(بهفروز، ۱۳۷۰: ۴۳)* و به‌عنوان زیرمجموعهٔ جغرافیایی، توسعهٔ خود را از دههٔ ۱۹۶۰ آغاز (*Diniz & de Faria, 2018: 295*) و نقش مهمی را در این حیطه ایفا کرده است *(آقایاری‌هیر و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۴)*. با وجود اینکه جغرافیای رفتاری به‌عنوان یک شاخه علمی نادیده گرفته شده، اما در مطالعات جغرافیایی دارای مفاهیم ارزشمندی بوده *(Gold,2019:288)* و فعالیت انسان را در فضا و مکان بررسی کرده (*Montello,2018:20*) و به توضیح تصمیم فردی ازطریق ادراک مفاهیم و شناخت می‌پردازد (*Golledge & Stimson,1997:17*). همین ادراک از مهم‌ترین و ضروری‌ترین ابعاد در جغرافیای رفتاری بوده و فرایند احساس، ادراک و شناخت محیطی است که تجربهٔ مکان را به لحاظ کیفیت برای انسان هموار می‌کند. ادراک، فرایندی است که در مرکز هرگونه رفتار محیطی قرار دارد و نتیجهٔ تصفیهٔ پردازش فرد، به‌واسطهٔ تجربهٔ شناختی اوست. در ادراک محیطی، ادراک‌کننده خود جزئی از محیط مورد مشاهده است و با رفتار خود و حرکت در فضا نقش مؤثری داشته؛ به‌عبارتی، رفتار و اهداف

۱- دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول) khaleghi567@tabrizu.ac.ir
۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران naghizadeh70@gmail.com

مشاهده‌گر در تعریف حدود محیط و فضا نقش اساسی دارد؛ به‌طوری‌که فضا تجربه‌ای فردی تلقی می‌شود که حاصل فرایندهای ادراکی او و نیز نسبت‌دادن معانی خاص به کلیت، اجزا و ارتباطات بین آن اجزا در فضاست *(سجاسی و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۶)*؛ اما مسئله این است که مطالعات متعدد، بیشتر برروی این مسئله تأکید می‌کنند که بین باورهای رفتاری و پذیرش فناوری در برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی رابطهٔ مثبت وجود دارد (*Alavion & Taghdisi, 2020: 13*). این درحالی‌است که عدم‌توفیق برنامه‌های توسعهٔ روستایی همه‌جانبه روستایی بیشتر ناشی از غفلتی است که تاکنون سیستم قانون‌گذاری و برنامه‌ریزی نسبت‌به جایگاه روستا و کشاورزی داشته است *(هودر، ۱۳۸۶: ۲۱۳)*. سؤال اینجاست که در جامعهٔ روستایی چرا ادراک و اظهارنظرهای مردمی عمدتاً بر نقاط ضعف و اشکال‌یابی از برنامه‌های توسعه متمرکز است *(شهبازی، ۱۳۸۹: ۱۵)* و تابه‌حال تحلیل‌های ناکامل از قضایا، اتخاذ شیوه‌ها، سبک‌ها و راه‌حل‌های نامناسب و مشکل‌آفرین در توسعهٔ روستایی مشاهده می‌شود *(فاضل‌نیا و افتخاری، ۱۳۸۴: ۱۱۲ و ۱۱۳)*. به دیگر سخن، به‌رغم تلاش‌هایی که صورت گرفته، راهبردی سازگار و بومی‌شده برای توسعهٔ محلی و منطقه‌ای و بهره‌جستن از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های موجود ارائه نشده‌است *(فرجی‌راد و کاظمیان، ۱۳۹۱: ۲۰۵)*. باید گفت براساس اصول جغرافیای رفتاری، هرگونه دخالتی در سطوح مختلف مدیریت و برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای مستلزم شناخت ساختارهای فضایی است و برای درک ساختارهای فضایی، باید به‌جای تأکید بر موقعیت پدیده‌ها نسبت‌به هم، به تصمیمات و رفتارهایی که بر نظام و ترتیب پدیده‌ها تأثیر می‌گذارند، توجه ویژه مبذول شود *(بهفروز، ۱۳۷۱: ۵۴)*.

به‌نظر می‌رسد نبود یک مبنای فکری بومی درنتیجهٔ عدم‌مدیریت صحیح و به مشارکت نگرفتن ذی‌نفعان در مرحلهٔ اول برنامه‌ریزی، تمام مراحل برنامه‌ریزی را به ضرر جامعهٔ روستایی تداوم داده و باعث می‌شود مسائل و مشکلاتی در جامعهٔ روستایی، به‌عنوان آسیب جدی نمود پیدا کند که هم‌راستا با جایگاه روستا در برنامه‌های ۵سالهٔ توسعهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نبوده و پیامدهای مختلفی را به همراه داشته باشد. با توجه به آنچه مطرح شد، درجهت رسیدن به نتایج قانع‌کننده،بایستی گفت «تحلیل ادراک محیطی جامعهٔ روستایی از آسیب‌های برنامه‌های توسعه» و «ترسیم نقشه‌های ذهنی مردم و پرده‌برداری از ادراک عمیق آن‌ها» نیاز به تعمق، تفکر، تدبر و تأمل (به‌منظور بررسی رفتار و تحلیل دقیق در ادراک و نگرش‌ها و چاره‌اندیشی متفکرانه) است که این مهم در پرتو «روش تحقیق آمیخته» در جامعهٔ روستایی بخش مرکزی شهرستان ورزقان بررسی شده و درصدد رسیدن به‌پاسخی قانع‌کننده به‌پرسش‌های ذیل است:

- ادراک افراد از عوامل بروز آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی چیست؟
- چه عواملی مهم‌ترین پیامد این آسیب‌ها در مناطق روستایی شهرستان ورزقان هستند؟

مبانی نظری

دههٔ ۱۹۵۰ از اهمیت قابل‌توجهی برخوردار بود؛ زیرا علی‌رغم آنکه ابتکاراتی متمایز از هم نمایان می‌شدند، تأثیر مستقیمی بر تحقیقات بعدی داشتند. در سال ۱۹۵۲، ویلیام کرک[1]، جغرافی‌دان تاریخ انگلیس، الگویی را مبتنی بر نظریهٔ گشتالت تولید کرد تا استدلال کند که رفتار مردم ریشه در محیط رفتاری (جهانی که در نظر گرفته می‌شود) دارد تا محیط عینی (دنیای واقعیت‌ها).

1-William L. Kirk

در سال ۱۹۵۶، کنت‌بولدینگ[1]، مونوگرافی با عنوان «تصویر» تهیه کرد که نشان می‌داد دانش انسان حول محور «تصاویر» است. برداشت‌های سازمان‌یافته از جهان که مردم ازطریق تجربهٔ خود توسعه می‌یابند و به‌عنوان پایه و اساس رفتار آن‌ها عمل می‌کنند؛ بااین‌وجود اگر کِوین لینچ[2]، ایدهٔ اصلی خود را در کتاب خود به‌نام «تصویر شهر» نگرفته باشد، ممکن است این اثر به‌عنوان بحث مبهم باقی مانده باشد (*Gold, 2009: 283*)؛ اما لینچ در مطالعهٔ خود از تصویر ذهنی اظهار داشت که وی خوانایی را به‌عنوان کیفیت اساسی بصری برای تمرکز انتخاب کرده‌است (*Al-Ghamdi & Al-Harigi, 2015: 735*). از طرفی جغرافیای رفتاری برای بررسی رفتار انسان با استفاده از رویکردی جداگانه، به بررسی فرایندهای شناختی ازطریق رفتارگرایی به‌عنوان زیربنای استدلال فضایی، به تصمیم‌گیری می‌پردازد و از مفاهیم تالمن[3] دربارهٔ «نقشه‌های شناختی یا ذهنی» بهره گرفته شده‌است؛ علاوه‌براین، جغرافیای رفتاری، یک ایدئولوژی یا رویکرد است که از روش‌ها و مفروضات رفتارگرایی برای تعیین فرایندهای شناختی درگیر در درک فرد یا واکنش به محیط خود استفاده می‌کند (*Elsabawy, 2013: 75*).

برخی از پیشنهادات دربارهٔ شایستگی‌های ممکن در استفاده از یک فلسفهٔ رفتاری وجود دارد. مهم‌ترین آن‌ها، گولدگ (۱۹۶۹) مبنای آموخته‌شدهٔ رفتار و قانون تأثیر را مشخص کرد و پیشنهاد کرد که جغرافی‌دانان کارهای روان‌شناسانی مانند گوتری[4]، اسکینر[5] و استس[6] را دنبال می‌کنند، درحالی‌که هاروی[7] (۱۹۶۹) به‌طور مطلوب به روان‌شناسی پاسخ-محرک اشاره می‌کند، داونز[8] (۱۹۷۰) برای جغرافیای رفتاری به‌عنوان علم رفتار انسان و تصمیم‌گیری فضایی استدلال کرد (*Norton, 2001: 286*).

با توجه به آنچه ذکر شد، بایستی خاطرنشان کرد که ایدهٔ سلسله‌مراتبی محوری از فضاهای محدود دارای جذابیت خاصی بود. به نظر می‌رسید که جغرافی‌دانان دارای یک روش تفکر روشن دربارهٔ جهان هستند و پیشنهاد می‌کنند که فضا متغیر مهمی در شناخت محیط‌زیست است که این ایده مورد تأیید محققان سایر رشته‌ها نیز بود؛ به‌عنوان مثال، برایان گودی (۱۹۷۱) با یک تک‌نگاری، سلسله‌مراتب مشابه فضاهای درک‌شده را به‌عنوان وسیلهٔ اکتشافی مطرح کرد(*Goody,1971:7*)(شکل ۱).

1-Kenneth E. Boulding
2-Kevin A. Lynch
3-Tolman

4-Guthrie
5-Skinner
6-Estes
7-Harvey
8-Downs

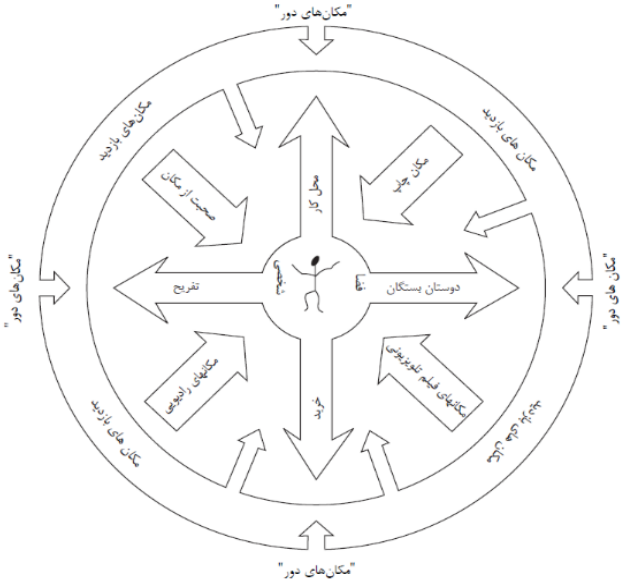

شکل ۱: سلسله‌مراتب فضایی محوری

مأخذ: Goody, 1971: 7

شکوفایی اولیهٔ جغرافیای رفتاری یک مؤلفهٔ ابتکاری اما نامشخص از تحلیل مکانی بود (*Norton, 2001: 284*) و اساساً به‌عنوان واکنشی به «چرخش کمّی[1]» مرتبط با الگوی علوم فضایی دهۀ ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ ظهور کرد. جغرافیای رفتاری که تا حدود زیادی مسئولیت معرفی رفتارگرایی به جغرافیای انسانی را بر عهده داشت، شاید با توجه به وسعت دیدگاه‌های فلسفی، کانون‌های تحقیقاتی، روش‌شناسی‌ها و معرفت‌شناسی‌هایی که به‌طور گسترده‌ای به آن نسبت داده می‌شد، بهترین راه‌حل به‌عنوان یک رویکرد تصور می‌شد (*Argent, 2017: 1*). فلسفه پوزیتیویستی که زیربنای جغرافیای رفتاری است، محرک-پاسخ، رویکرد- اجتناب، پاسخ شرطی یا نوع اصلاح رفتارهای آزمایشی نیست که در بعضی از زمینه‌های تحقیقات روان‌شناختی رایج است (*Aitken & Valentine, 2006: 84*). با این‌وجود، قابل‌توجه است که تحقیقات رفتاری جریان اصلی در دهۀ گذشته چقدر فراتر از مفروضات مثبت‌پوزیتیویست حرکت کرده است، درحالی‌که به‌عنوان دیدگاه مفصلی و منسجم در مورد مسئلهٔ رفتار فضایی انسان به‌دست می‌آید (*Couclelis & Golledge, 1983: 332*).

در اوایل دهۀ ۱۹۷۰، جغرافیای رفتاری به‌عنوان یک رویکرد متفاوت و پربار در جغرافیا ظهور کرده بود؛ اما همچنان که این رشته همواره به تحقیق در زمینه‌های جدید می‌پردازد، انتقاداتی برای رفتار جغرافیایی رفتاری شروع می‌شود. برجسته‌ترین این‌ها ناشی از تئوری اجتماعی و اقتصاد سیاسی بود و توسط کسانی که اصول مارکسیستی را پذیرفتند به نمایش درآمد (*Golledge, 2008: 246*). این انتقادات به شرح ذیل است:

-چالش‌هایی را به دلایل معرفت‌شناختی به راه انداخت؛

-به ریشه‌های مثبت‌گرایی منطقی خود و الگوی علمی که در آن فعالیت می‌کند، حمله کرد؛

-به کاستی‌های هستی‌شناسی متهم کرد؛

-عدم‌نگرانی احتمالی خود برای رفع مشکلات اجتماعی و پرداختن به ملاحظات سیاسی و روابط قدرت را مورد تأکید قرار داد؛

1-Quantitative turn

-مواضع روش‌شناختی و فلسفی آن را در رابطه با مسائل کلان و کوچک و مقیاس استنتاج جغرافیایی مورد سؤال قرار داد (*Stimson, 2011: 239*).

رایت[1] تأکید می‌کند که انسان‌ها در مورد محیط، بیشتر بر اساس باورها و عقایدشان عمل می‌کنند. یک جغرافی‌دان به‌هنگام تحلیل فضای جغرافیایی، نه‌تنها باید به مطالعات جغرافیایی و محیطی عمل کند، بلکه لازم است که با تفکرات محیطی مردم نیز آشنا شود؛ به این دلیل که علم جغرافیا ناگزیر است به میزان زیادی با مفاهیم ذهنی مردم ارتباط پیدا کند. به اعتقاد جانستون[2]، رفتار انسان تحت‌تأثیر محدودیت‌های محیط طبیعی، محیط اجتماعی و محیط انسان‌ساخت قرار می‌گیرد؛ زیرا ادراک یک فرایند آگاهی است و نقشه‌های ذهنی نمودی از آگاهی، تصویری از یک مکان یا یک محیط است که به‌عنوان نمایندهٔ سازمان‌یافته از واقعیت، در مغز یک فرد بسط یافته و به‌عنوان نتیجه‌ای از اطلاعاتی که دریافت شده، محفوظ، قابل احضار و تفسیر شده‌است. نقشه‌های ذهنی به‌نوبهٔ خود برروی تصمیم‌گیری و انتخاب فردی تأثیر می‌گذارد و رفتار شخص را تعیین می‌کند *(افراخته،۱۳۸۵: ۱۶۲-۱۶۱)*.درنهایت باید گفت جغرافیای رفتاری تا حدودی به‌عنوان پاسخی به عدم‌رضایت از مدل‌های توسعهٔ تجمعی است (*Watson, 1978: 45*) و این درحالی است که اصول کلیدی جغرافیای رفتاری معتقد است که می‌توان با ترکیب‌کردن فرضیات واقع‌گرایانه‌تر دربارهٔ رفتار انسان، الگوهای فعالیت و تعامل انسان را بهبود بخشید (*Montello, 2018: 1*). به‌تازگی این رویکرد محبوبیت و تأثیر بیشتری در تحقیقات معاصر داشته و به مباحث مهم پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی با انواع موضوعات تحقیق تجربی می‌پردازد (*Yanwei et al, 2016: 1244*)

و یکی دیگر از نشانه‌های مربوط به اهمیت جغرافیای رفتاری، نقش اصلی آن در توسعهٔ بخش تأثیرگذار جغرافیای اقتصادی است (*Argent, 2017: 1*). با توجه به این موضوع، توسعه به‌عنوان یکی از بحث‌برانگیزترین مفاهیم در علوم اجتماعی (*Green, 2013: 3-4*)، اساساً یک مفهوم اقتصادی است که معانی مثبت آن شامل استفاده از برخی از اقدامات اقتصادی و فنی به‌منظور استفاده از منابع دردسترس برای تحرک اقتصادی و رشد و بهبود کیفیت زندگی مردم است (*Rabie,2016:7*). دراین‌میان، توسعهٔ روستایی همچنان به‌صورت یک اولویت بالا در کشورهای توسعه‌یافته و درحال‌توسعه مطرح بوده (*Green, 2013: 3*) و می‌تواند به کاهش فقر و افزایش توسعهٔ مناطق روستایی کمک کند (*Kanamaru, 2005: 173*).

از طرفی، توسعه اصولاً مبشر و منادی تغییر و تحول و ملازم با دگرگونی‌های مطلوب و نامطلوب در سطوح مختلف جامعه است. این دگرگونی‌ها نیز به‌نوبهٔ خود سبب پیدایش آسیب‌هایی می‌گردند که این آسیب را می‌توان به‌عنوان مبدأ رشد و حملهٔ آفات و بروز ضایعات بر پیکرهٔ برنامه‌های توسعه تجسم کرد *(شهبازی، ۱۳۸۹: ۳۳۷)*. در این زمینه یکی از مشکلات در مسئله‌یابی منطقه‌ای و انجام برنامه‌ریزی، ادراک درست از مفاهیم این حوزه از دانش است؛ به‌طوری‌که هنوز اجماع‌نظر لازم در زمینهٔ بسیاری از مفاهیمی که به‌طور مکرر در این زمینه به‌کار گرفته می‌شوند، وجود ندارد *(کلانتری و همکاران، ۱۳۹۴: ۵)*. دراین‌بین آثار سیاست‌های تبعیضی بر ضد روستا، عدم‌توجه به ابعاد و عوامل جغرافیایی، عدم‌توجه به نیازها و عدم‌پوشش برنامه‌های ترویجی اهمیت بیشتری داشته است. در طول زمان، کارگزاران توسعهٔ ملی و بین‌المللی متقاعد شده‌اند که راهبردهای توسعهٔ روستایی باید به‌دلیل پیچیدگی عوامل تعیین‌کنندهٔ فرایند توسعه، جامع‌تر شوند و رویکردهای توسعهٔ روستایی همه‌جانبه و

1-John Cartland Wright
2-Ronald Johnston

عموماً ویژگی‌های کیفی توسعه را در کانون توجه خود قرار دهند *(فاضل‌نیا و افتخاری، ۱۳۸۴: ۱۱۲ و ۱۱۳)*. طبعاً طی‌کردن مرحلهٔ گذار از وضع موجود و رسیدن به وضع مطلوب، ازجمله در زمینهٔ توسعهٔ روستایی، مستلزم دگرگونی در ساختارها و نهادها و همچنین تنظیم حرکت‌ها به‌گونه‌ای بهینه و به نحوی است که بتواند زمینه‌های توسعهٔ همه‌جانبه و پایدار را فراهم آورد *(رضوانی، ۱۳۸۸: ۲۴۷)*.

پیشینهٔ تحقیق

از نقطه‌نظر دورهٔ زندگی هر فرد، برداشت از فضاها منحصربه‌فرد بوده (*Montello,2013: 22*) و بااین‌حال، این درک فردگرایانه از ادراک و درگیری از فضا با یافته‌های تحقیقات معاصر دربارهٔ ابعاد اجتماعی ادراک و تصمیم‌گیری،بررسی شده‌است (*Motta et al,2018:12*)؛ بنابراین می‌توان گفت که هر دورهٔ زندگی منحصربه‌فرد و در سطح فردی تجربه می‌شود، حوادث اجتماعی بر تجربهٔ زندگی فرد تأثیرات گوناگونی می‌گذارد و از این طریق بر چگونگی اختصاص معنی افراد بر فضاها تأثیر می‌گذارد. با این توصیف باید گفت در زمینهٔ مکتب رفتارگرایی و جغرافیای رفتاری، شکوئی (۱۳۸۷) در کتاب فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی و پوراحمد (۱۳۸۹) در کتاب قلمرو و فلسفهٔ جغرافیا، بحث‌هایی (نه به گستردگی سایر مکاتب) مطرح کرده‌اند. اولین مقالهٔ داخلی نیز مربوط به بهفروز (۱۳۷۰) با عنوان «بررسی‌های ادراک محیطی و رفتار در قلمرو مطالعات جغرافیای رفتاری و جغرافیای انسانی معاصر» است که متأسفانه در قلمرو مطالعات جغرافیای رفتار فضایی پژوهش چشم‌گیری صورت نگرفته است. در زمینهٔ برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی نیز کتب و مقالات متعددی انتشار یافته است؛ اما تحقیقی که به بررسی مسائل و آسیب‌های برنامه‌های توسعه در قلمرو جغرافیای رفتار فضایی بپردازد، وجود نداشته یا از دیدنگارندگان پنهان مانده است. به‌هرحال در ادامه به چند مورد از تحقیقاتی که درراستای موضوع تحقیق انجام‌شده،پرداخته شده‌است.

نتیجهٔ مطالعهٔ افراخته (۱۳۸۵) گویای توسعه‌نیافتگی روستایی ایران است که ریشه در فقدان ادراک‌محیطی مناسب در بین روستائیان و برنامه‌ریزان برخاسته از آنان دارد. شاطریان و همکاران (۱۳۹۱) نشان می‌دهند که با بهبود طبقهٔ اجتماعی، تقویت روابط اجتماعی و افزایش میزان رضایت از زندگی، می‌توان نگرش آنان را نسبت‌به افراد غیربومی تقویت کرد. کاویانی‌راد و همکاران (۱۳۹۶) در بررسی نسبت ناحیه‌گرایی با ادراک محیطی دریافتند ادراک محیطی برخاسته از مؤلفه‌های مشارکت سیاسی،توسعه‌نیافتگی اقتصادی، تعامل با شبه‌قارهٔ هند و ناحیه‌گرایی مذهبی باعث درهم‌تنیدگی پیامدهای مقیاس‌های ناحیه‌ای، ملی و منطقه‌ای شده و نقش تعیین‌کننده‌ای در برداشت جامعهٔ هدف دربارهٔ بروز ناحیه‌گرایی دارد. آقایاری هیر و همکاران (۱۳۹۷) ادراک فردی از کیفیت محیطی را مهم‌ترین عامل اثرگذار در فرد به‌عنوان عامل فعال تصمیم‌گیرنده برای مهاجرت از روستا یافته‌اند. بخشی از یافته‌های لشگری تفرشی ۱۳۹۹) بیانگر آن‌است که اصولاً ساحت هستی‌شناسانهٔ جغرافیای فرهنگی در زیرمجموعهٔ علوم جغرافیایی ناشی از ادراک و شناخت ذهنی پدیده‌ها در ذهن انسان در یک قلمرو فرهنگی- اجتماعی متمایز است. نورتون[1] (۲۰۰۱) استدلال می‌کند بین جغرافیای انسانی و روان‌شناسی پیوندهای مهمی وجود دارد، خصوصاً دربارهٔ رویکردهای زیست‌محیطی و شناختی؛ اما تحلیل رفتار یا نادیده گرفته شده یا برداشت درستی از آن انجام نشده‌است. یانوی و جینگ[2] (۲۰۱۶) به این نتیجه می‌رسند که باید با استفاده از

1-Norton
2-CHAI Yanwei & TA Na, MA Jing

چارچوب‌های نظری و روش‌شناختی میان‌رشته‌ای، به ابعاد اجتماعی رفتاری، جامع‌تر و دقیق‌تر پرداخته شود تا درک‌پیچیدگی دربارهٔ موضوعات مهم اجتماعی و محیطی موردبررسی قرار گیرد. باید گفت برای درک پیچیدگی موضوعات مهم اجتماعی، مانند نگرش جامعهٔ روستایی به برنامه‌های وضع‌شده و نقش تعیین‌کنندهٔ ادراک محیطی آن‌ها از آسیب‌ها و برنامه‌های توسعهٔ روستایی، بهتر است چارچوب نظری تحقیق دارای دید رفتارگرایانه و مؤلفهٔ روش‌شناختی آن ترکیبی از روش‌های کیفی و کمّی باشد که این ویژگی، وجه تمایز این تحقیق با تحقیقات پیشین است.

روش‌شناسی تحقیق

گرانیکووا و همکاران[1] (۲۰۲۰) بر این باورند که هنگام انجام و گزارش تحقیقات روش‌های آمیخته، باید سه عنصر اصلی در نظر گرفته شود. مهم‌ترین آن این است که یک مطالعه به روش آمیخته باید حداقل دو مؤلفهٔ روش‌شناختی (یکی کیفی و دیگری کمّی) داشته باشد. هر مؤلفه به حداقل یک سؤال و هدف تحقیق مشخص، یک طرح تحقیق و تکنیک‌های جمع‌آوری و تجزیه‌وتحلیل داده‌ها اشاره داشته باشد (*Granikova, 2020: 2*). همچنین کرسول و کلارک[2] (۲۰۱۸) سه طرح از روش‌های آمیختهٔ اصلی (اکتشافی همگرا، توالی پیوسته و پی‌درپی) را پیشنهاد می‌کنند که براساس هدف، توالی و نقطهٔ رابط آن‌ها متفاوت است (*Creswell & Clark, 2018: 9*)؛ با توجه به این مسئله، تحقیق حاضر براساس هدف از نوع کاربردی بوده و از لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی-تحلیلی و از نظر روش به‌کارگرفته‌شده، آمیخته (ترکیبی) به شیوهٔ «طراحی اکتشافی (مدل توسعهٔ ابزار)» است. ازآنجایی‌که تحقیق درصدد تحلیل ادراک محیطی و رفتار جامعهٔ روستایی دربارهٔ آسیب‌ها و پیامدهای برنامه‌های توسعه است، شروع عملیات با جمع‌آوری داده‌های کیفی و تحلیل در فاز یک انجام شده و سپس نسبت‌به جمع‌آوری مجموعهٔ داده‌های کمّی و تحلیل در فاز دو براساس نتایج فاز یک اقدام شده‌است (شکل ۲).

شکل ۲: طرح پژوهش آمیختهٔ اکتشافی: طراحی اکتشافی (مدل توسعهٔ ابزار)

مأخذ: خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶: ۴۴۸

این پژوهش علاوه بر داشتن حداقل دو مؤلفهٔ روش‌شناختی (یکی کیفی و دیگری کمّی)، تکنیک‌های جمع‌آوری و تجزیه‌وتحلیل داده‌های خاص خود را نیز دارد؛ به این صورت که ابتدا با استفاده از روش «پژوهش درون‌نگری هدایت‌شده» (که ذهن‌گرا و تابع فلسفهٔ روش کل‌نگر در عین ژرفانگری است) *(خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸: ۴۸۸)* عملکرد ذهن و فکر مشارکت‌کننده، مشاهده و گزارش شده و در اصل خود فرد از تفکرات، احساسات و تمایلات درونی خود دربارهٔ برنامه‌های توسعه، آسیب‌ها و پیامدهای آن گزارش می‌دهد و دسترسی به اطلاعات و شناخت درونی مشارکت‌کننده ازطریق خود او مطرح می‌شود. از نرم‌افزار مکس‌کیودا[1] به شیوهٔ استقرایی (از جزء به کل) در کدگذاری کیفی در این زمینه بهره گرفته شده‌است.

1-Granikova
2-Creswell & Clark

در فاز دوم براساس نتایج کیفی، به توسعهٔ ابزار اقدام شده و ازطریق تحلیل داده‌های کمّی حاصل از نتایج فاز اول، مفاهیم محوری مستخرج به‌صورت پرسشنامهٔ محقق‌ساخته درآمده و پس از گردآوری داده‌ها به تجزیه‌وتحلیل پرداخته شده‌است. تکنیک به‌کاررفته، مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی با نرم‌افزار اسمارت پی.ال.اس[2] است. این پژوهش ۳۰ نفر مشارکت‌کننده دارد که به‌صورت نمونه‌گیری گلوله‌برفی انتخاب شده‌اند. شکل ۳ تعداد و مشخصات مشارکت‌کنندگان را نشان داده‌است.

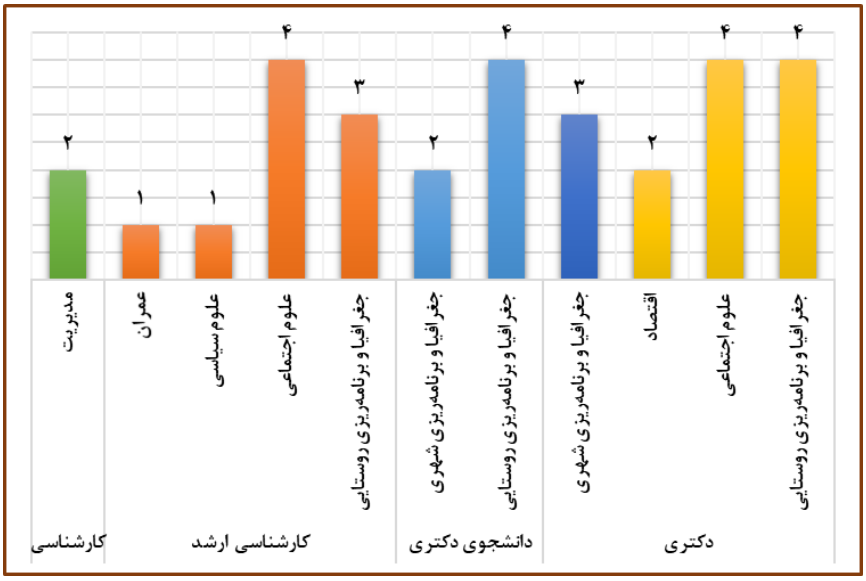

شکل ۳: تعداد و مشخصات مشارکت‌کنندگان

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

دلیل استفاده از معادلات ساختاری با تکنیک حداقل مربعات جزئی این است که: ۱) پیش‌بینی‌مدار بوده و به‌عنوان روش ساخت نظریه می‌تواند به‌کار رود، ۲) ضرورتی در نرمال‌بودن توزیع مشاهدات وجود ندارد و ۳) به تعداد نمونه یا حجم نمونه‌گیری حساس نیست و با نمونه‌های کوچک (حداقل ۳۰ نمونه) سازگاری دارد.

هدف از به‌کارگیری روش درون‌نگری هدایت‌شده به‌عنوان روش پژوهش کیفی نیز در تمایز اصلی این روش با سایر روش‌های پژوهش کیفی است که در سه محور ذیل است:

- روش درون‌نگری ذوابعاد است و پایه در فلسفه، روان‌شناسی و علوم رفتاری و به‌ویژه فلسفهٔ ذهن دارد؛
- این‌روش درگیر حالات و ذهنیات «در حال وقوع»، یا در «گذشتهٔ نزدیک» است؛
- دایرهٔ شمول آن،هم «ذهنیات فرد» را دربرمی‌گیرد و هم «ذهنیات سایرین» *(خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸: ۴۸۸)*.

شکل ۴ مدل تحلیل داده‌های تحقیق را نشان داده است.

1-MAXQDA
2-Smart PLS

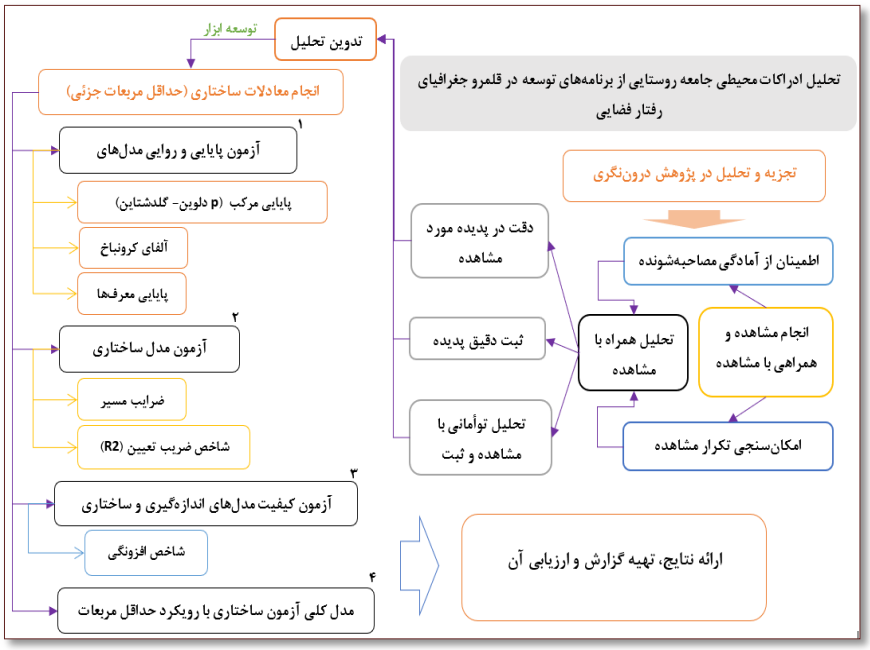

شکل ۴: مدل تحلیل داده‌ها

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۹

براساس آخرین تقسیمات کشوری، شهرستان ورزقان دارای دو بخش مرکزی و خاروانا است. محدودهٔ موردمطالعه یعنی بخش مرکزی دارای چهار دهستان ازومدل شمالی، ازومدل جنوبی، سینا و بکرآباد بوده که ۱۰۱ آبادی دارای سکنه دارد. شکل ۵ نقشهٔ منطقهٔ موردمطالعه را نشان داده‌است.

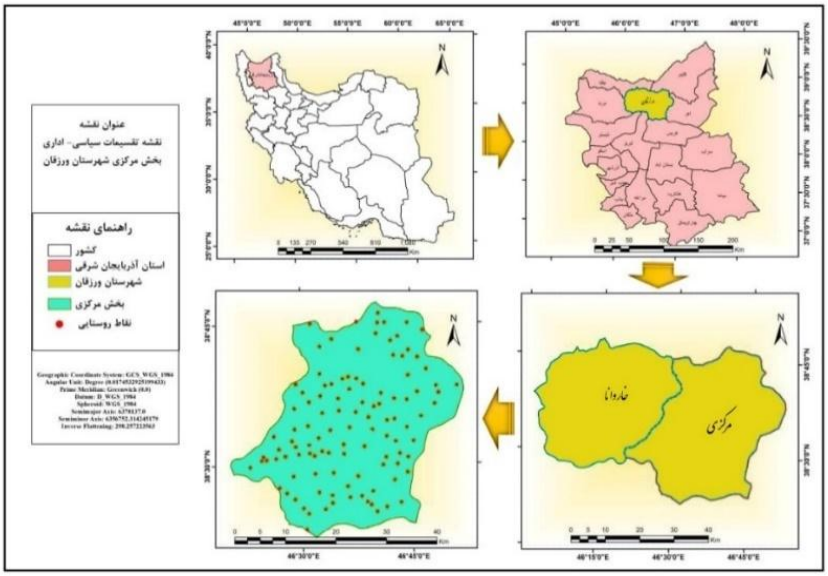

شکل ۵: موقعیت جغرافیای بخش مرکزی شهرستان ورزقان

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۹

یافته‌ها

در این پژوهش مفاهیم استخراج‌شده از نتایج درون‌نگری و توصیفات آن‌ها توسط مکس‌کیودا به‌صورت کدگذاری باز انجام شده و سپس کدهای محوری براساس کدهای باز به‌صورت مقوله، درون‌مایه‌ها و مصداق‌های آن ارائه شده‌اند.

شکل ۶ گزارش گرافیکی نرم‌افزار مکس‌کیودا را به شیوهٔ استقرایی نشان داده‌است.

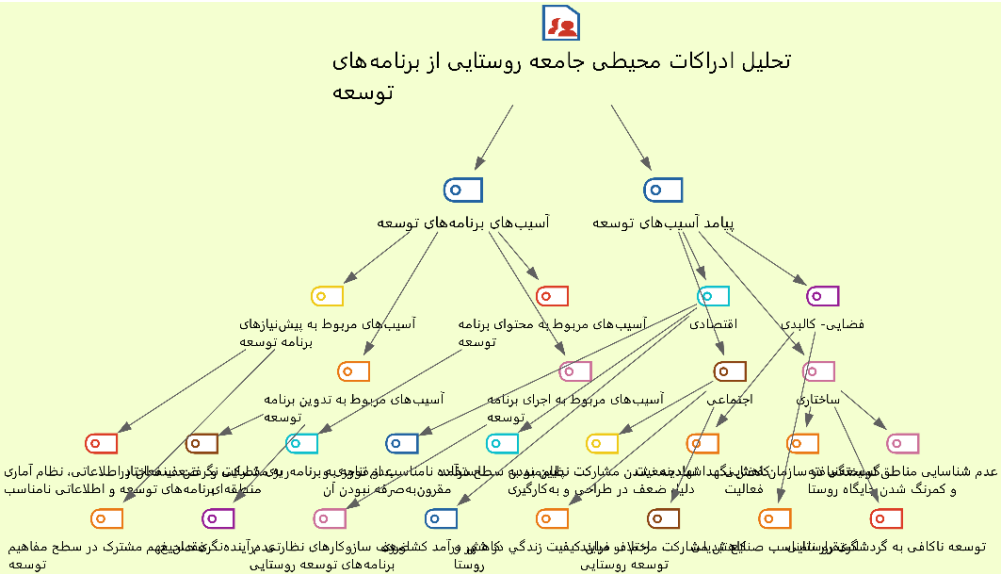

شکل ۶: خروجی گرافیکی مکس‌کیودا

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در ادامه، جدول ۲ مقوله‌های حاصل از تحلیل داده‌ها را نشان داده‌است.

جدول ۲: مقوله‌های حاصل از تحلیل داده‌های آسیب‌های برنامه‌های توسعه

مقوله	درون‌مایهٔ اصلی	درون‌مایهٔ فرعی	مصداق
آسیب‌های برنامه‌های توسعه	آسیب‌های مربوط به پیش‌نیازهای برنامهٔ توسعه	فقدان فهم مشترک در سطح مفاهیم توسعه	در توصیف آنچه «فقدان فهم مشترک در سطح مفاهیم توسعه» نام‌گذاری شده‌است، بایستی گفت: در برنامه‌های ۵سالهٔ توسعه پس از انقلاب، تعریف روشنی از مفهوم و اندیشهٔ توسعه به‌عنوان هدف اصلی برنامه در هیچ جای برنامه به‌ویژه بخش‌های مربوط به توسعهٔ روستایی ارائه نشده‌است. «توسعه» مفهوم پیچیده‌ای بوده و رسیدن به آن آسان نیست و این مهم، ابعاد وسیع و جنبه‌های فراوان زندگی اجتماعی را شامل می‌شود و هرگونه تغییر در آن، تغییرات وسیع و بنیادین خواهد داشت. اغلب برنامه‌ریزان، صنعت را موتور توسعه دانسته و این اندیشه و تعریف از توسعه به ضرر کشاورزی بوده و در بنیان‌های تولیدی تأثیر گذاشته، درنهایت روستائیان را راهی شهرها کرده است. در توسعهٔ روستایی، توسعه به‌معنای ایجاد حوزه‌های عمران روستایی بوده که مورد استقبال و پذیرش روستائیان قرار نگرفته و عمران روستایی مترادف با گسترش خدمات و تأسیسات رفاهی در روستاها قلمداد شده‌است؛ بنابراین تعریف پارادایم مشترکی از مفهوم توسعه در برنامه‌های توسعه لازم است.

مقوله	درون‌مایهٔ اصلی	درون‌مایهٔ فرعی	مصداق
		ضعف ساختار اطلاعاتی، نظام آماری و اطلاعاتی نامناسب	هدف اصلی در برنامه‌ریزی توسعه، ساماندهی مجموعهٔ منابع موجود و بالقوهٔ کشور در مسیر بهره‌وری برای توسعه در ابعاد مختلف و بهبود شرایط زندگی برای همهٔ افراد جامعه است. ازآنجایی‌که وضعیت موجود را نیز می‌توان ازطریق بررسی آمار و ارقام شناخت؛ بنابراین تأخیر در ارائهٔ گزارش عملکرد اقتصادی می‌تواند مهم‌ترین ضعف ساختار اطلاعاتی، نظام آماری و اطلاعاتی نامناسب باشد. بانک مرکزی دربارهٔ نرخ تورم معمولاً دو تا سه درصد بیشتر از آمارهای مرکز آمار بوده و چون شاخص مسکن دراین‌باره تأثیرگذارترین عامل است؛ بنابراین درک جامعهٔ روستایی و شهری به‌دلیل همین ضعف ساختار آماری از تورم متفاوت خواهد بود.
	آسیب‌های مربوط به تدوین برنامهٔ توسعه	به مشارکت نگرفتن ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه	تجربیات به‌دست‌آمده و دستاوردهای علمی نشان می‌دهد که برای دست‌یابی به توسعهٔ روستایی پایدار بسیج منابع محلی و دستیابی به مشارکت اجتماعی به‌منظور توسعهٔ روستایی ضروری است.
		عدم‌آینده‌نگری صحیح	با توجه به اینکه نگرش‌های گوناگون باعث خلق آینده‌های متفاوت می‌شود؛ بنابراین نخستین گام باید پذیرش یک افق ازپیش‌تعیین‌شده باشد. بار اصلی مسئولیت توفیق برنامه‌ها به آینده‌پژوهان برنامه‌ها بازمی‌گردد. تفکر دربارهٔ آینده، عمدتاً پیرامون این موضوع دور می‌زند که تکلیفمان را درحال‌حاضر بدانیم؛ به‌همین‌دلیل بلندپروازانه‌بودن افق متصور، از سری دلایل عدم‌موفقیت برنامه‌های توسعهٔ روستایی است.
	آسیب‌های مربوط به محتوای برنامهٔ توسعه	عدم‌توجه به برنامه‌ریزی فضایی و منطقه‌ای	باید گفت عواملی مانند: «بی‌توجهی آشکار رویکردهای متداول به ملاحظات زیست‌محیطی باعث فشار همه‌جانبه به روستاهای پیرامون معادن موجود شهرستان شده‌است. عدم‌توجه برنامه‌ریزی فضایی در طرح‌های توسعهٔ روستایی به مسائل اجتماعی و فرهنگی و توجه صرف به فضای کالبدی. توجه ناکافی به موقعیت استراتژیک شهرستان به‌علت هم‌جواری با منطقهٔ آزاد کرانهٔ رود ارس. عدم‌به‌کارگیری مردم علاقه‌مند در الگوهای مشارکتی روستایی» در توصیف آنچه «عدم‌توجه به برنامه‌ریزی فضایی و منطقه‌ای» در برنامه‌های توسعهٔ روستایی نام‌گذاری شود استخراج شده‌است.
	آسیب‌های مربوط به اجرای برنامهٔ توسعه	ضعف سازوکارهای نظارتی در برنامه‌های توسعهٔ روستایی	ماهیت اقتصاد روستا و بافت فرهنگی-اجتماعی آن، بسیار متفاوت از شهرها بوده، اما توجه زیادی به این مسئله نمی‌شود. سهم عمدهٔ اعتبارات روستایی به امور کالبدی-فیزیکی- خدماتی اختصاص می‌یابد و اشتغال و اقتصاد روستا سهم بسیار ناچیزی دارد؛ این درحالی است که در برنامه‌های خُرد نیز شاهد ضعف سازوکارهای نظارتی در عمران روستایی در مواردی همچون توزیع قیر رایگان و جدول بتنی از سوی معدن مس شهرستان هستیم. سازوکار علمی فراگیر برای شناسایی قابلیت‌های اقتصادی-اجتماعی محلی روستاها، طرح توسعهٔ اقتصادی و اشتغال‌زایی روستایی است که حجم زیاد روستاها در برنامه‌های مطالعاتی باعث کاهش سرعت اجرایی آن شده‌است.

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

نتایج درون‌نگری هدایت‌شده بر مبنای مسئله و هدف اصلی پژوهش دربارهٔ آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی در ۴ درون‌مایهٔ اصلی و ۶ درون‌مایهٔ فرعی نشانگر توفیق این روش در کسب نتایج کیفی مفید است. تحقیق به‌دلیل حساسیت موضوع ازآن‌جهت که در راستای شناخت ادراک و پرده‌برداری از تصویر ذهنی مشارکت‌کنندگان بود، به‌نوعی به مفاهیم اصلی رفتارگرایی دراین‌باره دست یافته است؛ بدین‌صورت که علاوه بر محیط بیرونی که به‌صورت محیطی عینی است، تصمیم‌گیری‌ها و عملکردهای انسان در محیط ذهنی و برداشت ذهنی آن‌ها از محیط دربارهٔ آسیب‌های برنامه‌ها نشان داده شده است. مصداق‌های به‌دست‌آمده نشان می‌دهد به‌جای عقلانیت اقتصادی، شالوده‌های ذهنی، ادراکی و رفتاری در تبیین پدیده‌های جغرافیایی در این بحث موردتوجه بوده و مصداق ذهنی جایگزین سایر عوامل در تصمیم‌گیری شده و برداشت هر فرد از فضای برنامه‌ریزی با طبقهٔ اجتماعی و موقعیت خود به‌عنوان نخبه و کارشناس محلی در ارائهٔ نتایج مطلوب ارتباط مثبتی دارد.

پس از ارائهٔ یافته‌ها دربارهٔ آسیب‌های برنامه‌ها، در ادامه به بررسی مقوله‌های حاصل از تحلیل داده‌ها دربارهٔ پیامدهای این آسیب‌ها پرداخته شده‌است. باید گفت در طول بیش از ۶۰ سال که از عمر برنامه‌ریزی در ایران می‌گذرد، در کشور انواع برنامه‌ها تهیه و اجرا شده‌اند که در جدول ۳ به بررسی نظریه‌های تأثیرگذار بر برنامه‌های توسعهٔ اجتماعی اقتصادی فرهنگی ۴ و ۵ توسعه و ویژگی‌های آن‌ها پرداخته شده تا برحسب اهداف برنامه‌ها، به‌عنوان مصداق، درون‌مایه‌های آن‌ها استخراج شود.

با توجه به آنچه گذشت، در جدول ۴ مقوله‌های حاصل از تحلیل داده‌های پیامد آسیب‌ها نشان داده شده‌است.

جدول ۳: دیدمان غالب در برنامه‌های توسعهٔ ایران

عنوان	دیدمان غالب حاکم بر برنامهٔ توسعه	
برنامهٔ چهارم توسعه	توسعه مبتنی بر دانایی، سرمایهٔ اجتماعی، رشد سریع اقتصادی و جهانی‌شدن	برنامه‌ریزی از پایین به بالا؛ تبعیت از سند چشم‌انداز؛ اقتصاد غیرنفتی و فاقد یارانه و متکی به بخش خصوصی؛ تأکید بر خصوصی‌سازی؛ تقویت سرمایهٔ اجتماعی و شوک‌درمانی قیمت‌ها.
برنامهٔ پنجم توسعه	پیشرفت همراه با عدالت	استقرار الگوی توسعهٔ اسلامی-ایرانی و اصلاح نظام اداری

مأخذ: صدرموسوی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۱

جدول ۴: مقوله‌های حاصل از تحلیل داده‌های پیامد آسیب‌ها

مقوله	درون‌مایهٔ اصلی	درون‌مایهٔ فرعی	نتایج
پیامد آسیب‌های توسعه	اقتصادی	پایین‌بودن سطح درآمد	پیامد «پایین‌بودن سطح درآمد» با هدف برنامه، یعنی «رشد و توسعهٔ اقتصاد روستاها ازطریق بهره‌برداری بهینه از منابع موجود و بالقوه و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و ارتقای درآمد روستائیان» تطابق داشته و روستاهای منطقه نتوانسته‌اند به ارتقای درآمد دست یابند؛ همچنین پایین‌بودن درآمد با این هدف برنامه، یعنی «تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی روستاها با تأکید بر بخش کشاورزی» نیز سازگاری ندارد.
		کاهش درآمد کشاورزی استفادهٔ نامناسب از فناوری و مقرون‌به‌صرفه‌نبودن آن	پیامد «کاهش درآمد کشاورزی» و «استفادهٔ نامناسب از فناوری و مقرون‌به‌صرفه نبودن آن» با هدف برنامه، یعنی «توسعهٔ زیرساخت‌های موردنیاز بخش کشاورزی در روستاها»، سازگاری ندارد.
	اجتماعی	کاهش مشارکت مردم در فرایند توسعهٔ روستایی نهادینه‌نشدن مشارکت نظام‌مند به‌دلیل ضعف در طراحی و به‌کارگیری الگویی بهینه در این زمینه	پیامدهای «کاهش مشارکت مردم در فرایند توسعهٔ روستایی»، «نهادینه‌نشدن مشارکت نظام‌مند به‌دلیل ضعف در طراحی و به‌کارگیری الگویی بهینه در این زمینه» با هدف برنامه، یعنی «توسعهٔ اقتصادی-اجتماعی روستاها با تأکید بر توسعهٔ زیرساخت‌های اجتماعی، نهادهای محلی و مشارکت مردمی در فرایند تصمیم‌سازی و توسعهٔ امور محلی» همخوانی ندارد.
		اختلاف میان کیفیت زندگی در شهر و روستا	پیامد «اختلاف میان کیفیت زندگی در شهر و روستا» با هدف برنامه، یعنی «توزیع متعادل سرمایه‌گذاری و خدمات رفاهی و زیربنایی درجهت پوشش حداکثر جمعیت روستایی» نیز همخوانی ندارد.
	فضایی-کالبدی	استقرار نامناسب صنایع تبدیلی کاهش نگهداشت جمعیت	پیامد «استقرار نامناسب صنایع تبدیلی» و «کاهش نگهداشت جمعیت» با هدف «توزیع متعادل سرمایه‌گذاری و خدمات رفاهی و زیربنایی» سازگاری ندارد.
	ساختاری	عدم‌شناسایی مناطق توسعه‌نیافته و کمرنگ‌شدن جایگاه روستا و کشاورزی در رویکرد توسعهٔ ملی توجه ناکافی به گردشگری روستایی گسیختگی در سازمان فضایی فعالیت	پیامدهای «عدم‌شناسایی مناطق توسعه‌نیافته و کمرنگ‌شدن جایگاه روستا و کشاورزی در رویکرد توسعهٔ ملی»، «توسعهٔ ناکافی گردشگری روستایی» و «گسیختگی در سازمان فضایی فعالیت و اسکان در سطح ملی» با اهداف برنامه، یعنی «ایجاد بستر لازم به‌منظور هماهنگی دستگاه‌های اجرایی در اجرای برنامه‌های توسعهٔ روستایی و کشاورزی»، «ظرفیت‌سازی درجهت تسریع در رشد و توسعهٔ اقتصادی و اجتماعی روستاها با تأکید بر بخش کشاورزی» و «بهبود وضعیت مدیریت توسعهٔ روستایی در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی» سازگاری ندارد.

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در این پژوهش، استفاده از کارشناسان در طرح‌های توسعهٔ روستایی، به‌عنوان مانع مداخله‌گر مطرح بوده و یک عامل قطعی نیست. زیرا استفاده از کارشناسان بومی در موفقیت و استفاده از کارشناسان غیربومی در عدم‌موفقیت برنامه‌های توسعه تأثیر دارد که در صورت وجود پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و... در اثر آسیب‌های موجود، نقش استفاده از نظرات کارشناسان را کم‌رنگ‌تر می‌کند. نتایج پیامدهای حاصل، نشان‌دهندهٔ آن است که علی‌رغم فعالیت‌های عمرانی و زیربنایی قابل‌توجه در روستاها، برنامه‌های توسعه نتوانسته‌اند در «کاهش فاصلهٔ طبقاتی بین گروه‌ها و قشرها و اختلاف میان کیفیت زندگی در

شهر و روستا»،«افزایش درآمد کشاورزی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی روستاها با تأکید بر بخش کشاورزی و توسعهٔ زیرساخت‌های موردنیاز بخش کشاورزی در روستاها»، «افزایش مشارکت مردم در فرایند توسعهٔ روستایی»، «توزیع فضایی متعادل سرمایه‌گذاری و خدمات رفاهی و زیربنایی»، «افزایش نگهداشت جمعیت» و «بهبود وضعیت مدیریت توسعهٔ روستایی در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی» نقش مؤثر و چشمگیری داشته باشند.

به‌منظور تحلیل ادراک محیطی جامعهٔ روستایی از برنامه‌های توسعه در قلمرو جغرافیای رفتار فضایی با استفاده از مبانی نظری در فاز دوم براساس آنچه در روش‌شناسی تحقیق بیان شد، براساس نتایج فاز اول به توسعهٔ ابزار با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار پی.ال.اس اقدام شده‌است. مدل‌های معادلات ساختاری دارای دو بخش مدل اندازه‌گیری و مدل ساختاری است. در بخش اندازه‌گیری مدل، درواقع دو مدل عاملی تأییدی وجود دارد که دارای متغیرهای نهفتهٔ بیرونی و نهفتهٔ درونی است که به‌وسیلهٔ یک مدل ساختاری به هم وصل شده‌اند که در ادامه به ارائهٔ مدل ساختاری پرداخته شده‌است. برای دسترسی به ضرایب مسیر، معناداری، آزمون مدل اندازه‌گیری، آزمون مدل ساختاری و همچنین بررسی کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری (بیرونی) و مدل ساختاری (درونی) باید مدل ترسیم‌شده به کمک داده‌های آماری واردشده ازطریق الگوریتم‌های ذیل محاسبه شود:

- بررسی پایایی و روایی مدل اندازه‌گیری؛
- آزمون مدل ساختاری؛
- آزمون کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری.

چون یکی از روش‌های ارزیابی متغیرهای پنهان در مدل اندازه‌گیری ترکیبی، استفاده از تحلیل آماری در سطح متغیرهای مشاهده‌پذیر است و در اینجا هدف بررسی این مورد است که آیا یک متغیر مشاهده‌پذیر که از دل مطالعهٔ کیفی برآمده است، می‌تواند برای ایجاد متغیر پنهان تشکیل‌شونده مرتبط یا نامرتبط باشد و همچنین معناداری معرف‌های تشکیل‌دهنده درخور توجه قرار می‌گیرد؛ شکل ۷ با استفاده از دستور PLS پایایی ترکیبی (کرونباخ-اسپیرمن) مدل اندازه‌گیری را نشان داده‌است. نتایج نشان‌دهندهٔ پایایی همهٔ متغیرهای مربوط به آسیب‌ها و پیامد آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی است؛ به‌طوری‌که همهٔ مقادیر پایایی قابل‌قبول (بالاتر از ۰/۷) متغیرهای مشاهده‌پذیر ترکیبی را نشان داده است.

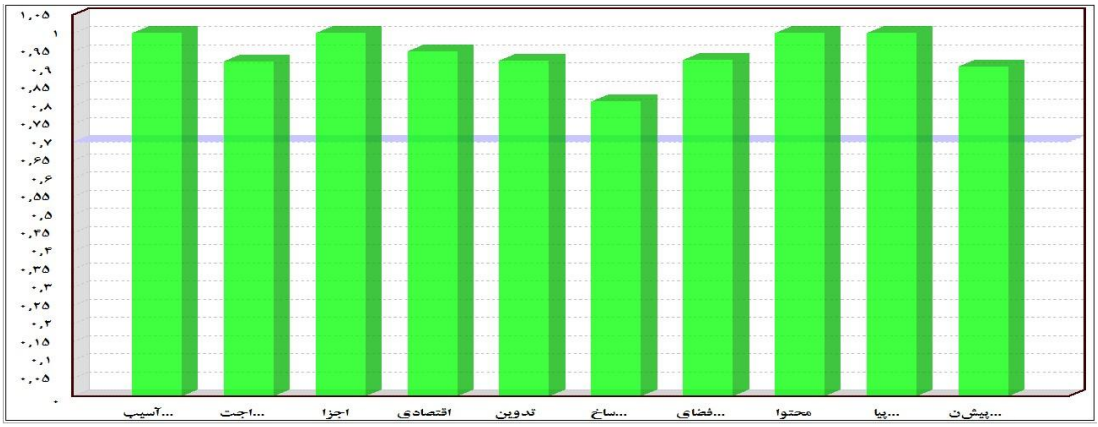

شکل ۷: نمودار بررسی قابلیت اطمینان ترکیبی (کرونباخ- اسپیرمن) متغیرهای مشاهده‌پذیر

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

مدل ساختاری مدلی است که در آن روابط بین متغیرهای مکنون و وابسته موردتوجه قرار می‌گیرد. یک مدل معادلات ساختاری از چندین مدل اندازه‌گیری و فقط یک مدل ساختاری تشکیل می‌شود؛ ابتدا شاخص ضریب تعیین اسکوئر بررسی شده است. متغیرهای مکنون درون‌زا نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات متغیر درون‌زا توسط متغیر برون‌زا صورت می‌گیرد. مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به‌ترتیب حد آستانه‌هایی مطرح هستند که ضعیف، متوسط و قابل‌توجه توصیف شده‌اند.

جدول ۵: شاخص ضریب تعیین

بُعد	متغیر	R Square	R Square Adjusted	بُعد	متغیر	R Square	R Square Adjusted
آسیب‌های برنامه‌های توسعه	پیش‌نیازها	۰,۵۴۱	۰,۵۲۵	پیامد آسیب‌های برنامه‌های توسعه	اجتماعی	۰,۸۶۵	۰,۸۶۰
	تدوین	۰,۷۲۴	۰,۷۱۵		اقتصادی	۰,۸۰۷	۰,۸۰۰
	محتوا	۰,۰۲۲	-۰,۰۱۳		فضایی-کالبدی	۰,۷۰۹	۰,۶۹۹
	اجزا	۰,۲۸۴	۰,۲۵۸		ساختاری	۰,۷۶۱	۰,۷۵۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

مقادیر جدول ۵ از حذف هیچ‌کدام از متغیرها برای تعدیل سایر متغیرها خبر نمی‌دهد؛ اما نکتهٔ قابل‌توجه میزان قابل‌توجه اسکوئر مرحلهٔ دوم آسیب‌های برنامه‌هاست. نتایج نشان می‌دهد در آسیب‌های برنامه‌های توسعه، متغیر «مرحلهٔ تدوین برنامهٔ توسعه» با مقدار اسکوئر ۰/۷۲۴ بالاتر از مقدار استاندارد ۰/۶۷ بوده؛ بنابراین در حد آستانهٔ «قابل توجه» توصیف می‌شود. پیامد آسیب‌های برنامه‌های توسعه نیز با مقدار اسکوئر بالاتر از ۰/۶۷ بالاتر از مقدار استاندارد بوده و در حد آستانهٔ «قابل‌توجه» توصیف می‌شوند.

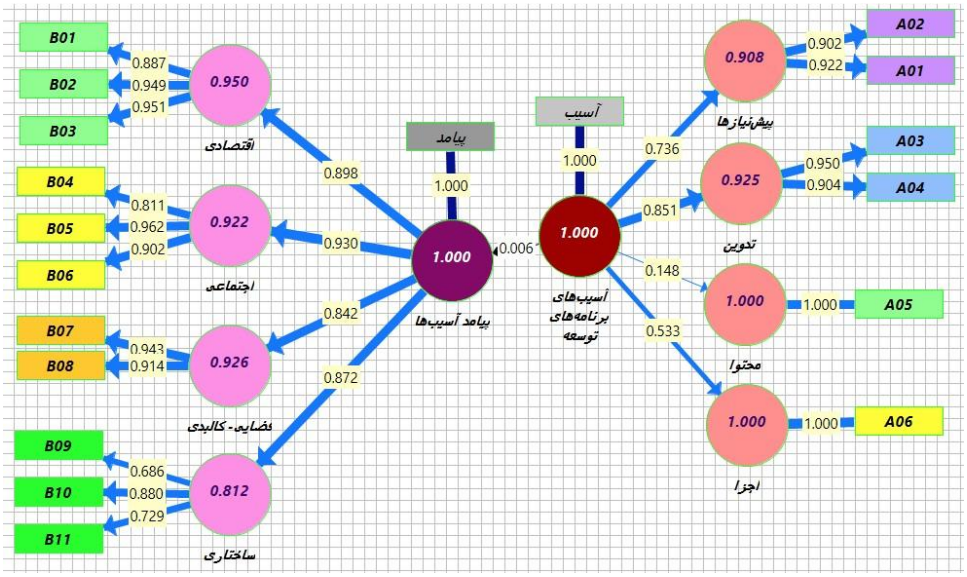

شکل ۸: بررسی سطح متغیرهای مشاهده‌پذیر

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در شکل ۸ ضرایب مسیر نشان داده شده‌است. منظور از ضریب مسیر، همان بتای استانداردشده در رگرسیون خطی است که ضرایب مسیر مثبت، نشان‌دهندهٔ روابط مستقیم بین متغیرهای پنهان درون‌زا و برون‌زا و ضرایب منفی نشان‌دهندهٔ روابط معکوس بین آن‌هاست. تحلیل مسیر نشان‌دهندهٔ این است که همهٔ روابط بین متغیرها، بین متغیرهای پنهان درون‌زا و برون‌زا و مستقیم بوده و روابط معکوس که نشانگر ضرایب منفی باشد، وجود ندارد. برای مشاهدهٔ مقادیر آمارهٔ تی و ضرایب معناداری اثرات مستقیم و اثرات کل، به خروجی BT نرم‌افزار مراجعه شده و وزن‌های عاملی متغیرهای مشاهده‌پذیر نشان داده شده‌است.

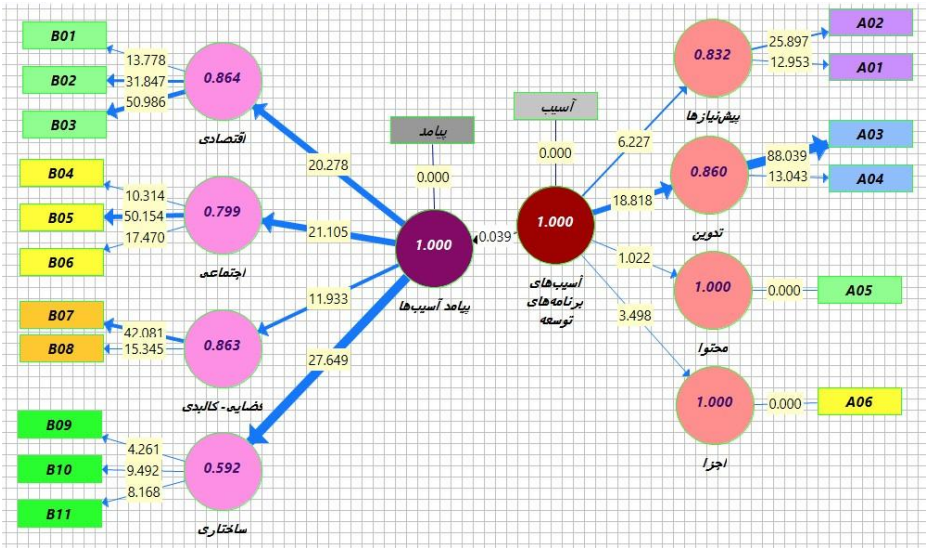

شکل ۹: بررسی وزن‌های عاملی متغیرهای مشاهده‌پذیر

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

معناداری ضرایب مسیر مکمل بزرگی و درجهت علامت ضریب بتای مدل است. چنانچه مقدار به‌دست‌آمده بالای حداقل آماره در سطح مورد اطمینان در نظر گرفته شده باشد، آن رابطه یا فرضیه تأیید می‌شود. در سطح معناداری ۹۰ ، ۹۵ و ۹۹ درصد، این مقدار به‌ترتیب با حداقل آمارهٔ تی ۱/۶۴، ۱/۹۶ و ۲/۵۸ مقایسه می‌شود. براساس شکل ۹:

ارتباط بین «پیش‌نیازهای برنامهٔ توسعه» با «آسیب‌های برنامه» نشان می‌دهد این رابطه با مقدار آمارهٔ تی ۶/۲ در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه تأیید می‌شود؛ یعنی «فقدان فهم مشترک در سطح مفاهیم توسعه» با «ضعف ساختار اطلاعاتی، نظام آماری و اطلاعاتی نامناسب» منجر به پیدایش آسیب‌های مربوط به مرحلهٔ پیش‌نیاز برنامه‌های توسعه می‌شود که باید گفت همان‌طور که نتایج بحث کیفی نشان داد، در برنامه‌های ۵سالهٔ توسعه پس از انقلاب، تعریف روشنی از مفهوم و اندیشهٔ توسعه به‌عنوان هدف اصلی برنامه در هیچ جای برنامه، به‌ویژه بخش‌های مربوط به توسعهٔ روستایی ارائه نشده‌است. همچنین تأخیر و تفاوت در ارائهٔ گزارش عملکرد اقتصادی و بازتاب اثرات آن، باعث می‌شود درک جامعهٔ روستایی و شهری به‌دلیل همین ضعف ساختار آماری از مسئله متفاوت باشد.

- ارتباط بین «مرحلهٔ تدوین برنامهٔ توسعه» با «آسیب‌های برنامه» نشان می‌دهد این رابطه با مقدار آمارهٔ تی ۱۸/۸ در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه تأیید می‌شود؛ یعنی «به‌مشارکت‌نگرفتن ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه» به همراه «عدم‌آینده‌نگری صحیح» منجر به پیدایش آسیب‌های مربوط به مرحلهٔ تدوین برنامه‌های توسعه می‌شود. مشارکت مردم اساس توسعهٔ اجتماعی است و این در حالی است که اغلب دیدگاه‌ها و روش‌ها و راهبردهای توسعهٔ روستایی مطرح‌شده، فاقد نگرش مشارکتی نسبت‌به روستا و توسعهٔ روستایی بوده و نقش انسان در این‌گونه برنامه‌ها کمرنگ بوده‌است. تدوین برنامه، بدون مشارکت مردمی و استفاده از تجربیات بومی، باعث نسخه‌پیچی کلی برای کل سیستم شده و از طرفی نقش آینده‌پژوهان و به‌سبب آن، تفکر دربارهٔ آینده در این نوع برنامه‌ریزی کم بوده و بلندپروازانه‌بودن افق متصور، آسیبی بر موفقیت برنامه‌های توسعهٔ روستایی می‌شود.

- ارتباط بین «محتوای برنامهٔ توسعه» با «آسیب‌های برنامه» با مقدار آمارهٔ تی ۱/۰۲ تأیید نمی‌شود؛

- ارتباط بین «مرحلهٔ اجرای برنامهٔ توسعه» با «آسیب‌های برنامه» نشان می‌دهد این رابطه با مقدار آمارهٔ تی ۳/۵ در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه تأیید می‌شود؛ یعنی «ضعف سازوکارهای نظارتی در برنامه‌های توسعهٔ روستایی» منجر به پیدایش آسیب‌های مربوط به مرحلهٔ اجرای برنامه‌های توسعه می‌شود. با توجه به تفاوت بسیارِ ماهیت اقتصاد روستا و بافت فرهنگی-اجتماعی آن، باید گفت سهم اشتغال و اقتصاد روستا از اعتبارات عمدهٔ روستایی بسیار ناچیز بوده و بررسی برنامه‌های خُرد، مانند بودجه‌های اختصاص‌یافته به روستاها برای عمران و آبادانی روستاها از طرف معدن مس سونگون نیز حاکی از ضعف سازوکارهای نظارتی در اجرای برنامه‌های توسعه تدوین‌شده.

- ارتباط بین پیامد آسیب‌ها با متغیرهای اجتماعی، اقتصادی، فضایی و ساختاری نشانگر آن است که این رابطه‌ها با مقادیر آمارهٔ تی به‌ترتیب ۲۱/۱، ۲۰/۲۸، ۱۱/۹۳ و ۲۷/۶۴ در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شوند. «استفادهٔ نامناسب از فناوری و مقرون به‌صرفه نبودن آن» دربخش اقتصادی؛ «نهادینه‌نشدن مشارکت نظام‌مند به‌دلیل ضعف در طراحی و به‌کارگیری الگویی بهینه در این زمینه» در بخش اجتماعی؛ «استقرار نامناسب صنایع تبدیلی» در بخش فضایی-کالبدی و «توجه ناکافی به گردشگری روستایی» در بخش ساختاری به‌عنوان مهم‌ترین پیامدهای آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی مطرح هستند.

هدف از اشتراک افزونگی یا شاخص کیفیت مدل ساختاری، توانایی مدل ساختاری در پیش‌بینی‌کردن به روش چشم‌پوشی است. معروف‌ترین معیار سنجش آن، شاخص Q2 استون-گایسلر است. سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را به‌ترتیب به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای این شاخص معرفی کرده‌اند. با توجه به نتایج جدول ۶، متغیرهای «پیش‌نیازهای برنامهٔ توسعه» و «مرحلهٔ تدوین» دارای مقادیر قوی برای تعیین قدرت پیش‌بینی مدل بوده و «مرحلهٔ اجرای برنامهٔ توسعه» در حد متوسط قرار دارد. دلیل این است که پیش از شروع به تدوین برنامه‌های توسعه، ضروری است تا به بسترهای برنامه‌ریزی متناسب با شرایط مناطق روستایی مختلف توجه شود؛ بنابراین این مرحله به‌عنوان مرحلهٔ پیش‌نیاز یا صفر برنامه‌ریزی به همراه مرحلهٔ تدوین، مهم بوده و دارای مقادیر قوی برای تعیین قدرت پیش‌بینی مدل است.

این درحالی است که مرحلهٔ اجرای برنامهٔ توسعه همواره با آسیب‌های مختلفی، ازجمله تداخل تقویم زمانی برنامه‌ها با تقویم سیاسی کشور و دیگر عوامل روبه‌رو می‌شود. در بخش پیامد آسیب‌های برنامه‌های توسعه نیز همهٔ مقادیر به‌جز پیامد ساختاری، نشانگر قوی‌بودن شاخص برای پیش‌بینی هستند.

جدول ۶: مقادیر به‌دست‌آمده برای شاخص CV Red

بُعد	متغیر	SSO	SSE	Q^2 (=1-SSE/SSO)	قضاوت
آسیب‌های برنامه‌های توسعه	پیش‌نیازها	۶۰/۰۰۰	۳۴/۳۹۱	۰/۴۲۷	بالاتر از ۰/۳۵ و قوی‌بودن شاخص
	تدوین	۶۰/۰۰۰	۲۴/۳۰۸	۰/۵۹۵	بالاتر از ۰/۳۵ و قوی‌بودن شاخص
	محتوا	۳۰/۰۰۰	۳۰/۲۰۴	-۰/۰۰۷	-
	اجزا	۳۰/۰۰۰	۲۳/۲۳۱	۰/۲۲۶	بالاتر از ۰/۱۵ و متوسط‌بودن شاخص
پیامد آسیب‌ها	اجتماعی	۹۰/۰۰۰	۲۹/۴۷۷	۰/۶۷۲	بالاتر از ۰/۳۵ و قوی‌بودن شاخص
	اقتصادی	۹۰/۰۰۰	۲۷/۹۴۷	۰/۶۸۹	بالاتر از ۰/۳۵ و قوی‌بودن شاخص
	فضایی-کالبدی	۶۰/۰۰۰	۲۵/۴۷۹	۰/۵۷۵	بالاتر از ۰/۳۵ و قوی‌بودن شاخص
	ساختاری	۹۰/۰۰۰	۵۵/۹۳۴	۰/۳۷۹	بالاتر از ۰/۳۵ و قوی‌بودن شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

در مدل‌سازی حداقل مربعات جزئی، شاخصی به‌نام نیکویی برازش پیشنهاد شده‌است. این شاخص هر دو مدل اندازه‌گیری و ساختاری را مدنظر قرار می‌دهد و به‌عنوان معیاری برای سنجش عملکرد کلی مدل به‌کار می‌رود. برای محاسبهٔ میانگین یا متوسط مقادیر اشتراکی متغیرهای مدل، از خروجی الگوریتم PLS در قسمت شاخص‌های کیفی مدل استفاده شده‌است.نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد مدل از نیکویی برازش برخوردار بوده و قابل‌تعمیم است.

جدول ۷: نیکویی برازش مدل

	مدل استاندارد	مدل تخمینی
SRMR	۰/۱۵۳	۰/۲۱۲
d_ULS	۴/۴۲۶	۸/۵۱۶
d_G	n/a	n/a
Chi-Square	n/a	n/a
NFI	n/a	n/a

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

نتیجه

در تحقیق حاضر، نگرش جامعهٔ روستایی به برنامه‌ریزی توسعه و ادراک محیطی آن‌ها دربارهٔ آسیب‌ها و پیامدهای برنامه‌ها در جامعهٔ روستایی بخش مرکزی شهرستان ورزقان بررسی شد. علی‌رغم نادیده‌گرفته‌شدن جغرافیای رفتاری به‌عنوان یک شاخهٔ علمی، این مکتبِ فکری به توضیح تصمیم فردی ازطریق ادراک مفاهیم و شناخت پرداخته و همین ادراک از مهم‌ترین و ضروری‌ترین ابعاد در جغرافیای رفتاری است.

با توجه به این مسئله، نتایج تحلیل «ادراک افراد از عوامل بروز آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی» نشان می‌دهد با توجه به اینکه هدف، شناخت ادراک و پرده‌برداری از تصویر ذهنی مشارکت‌کنندگان بود، تحقیق به مفاهیم اصلی رفتارگرایی دراین‌باره دست

یافته و تصمیم‌گیری‌ها و عملکردهای انسان در محیط ذهنی و برداشت ذهنی از محیط دربارهٔ سؤالات تحقیق نشان داده شده‌است. مصداق‌های به‌دست‌آمده نشان می‌دهد به‌جای عقلانیت اقتصادی، شالوده‌های ذهنی، ادراکی و رفتاری در تبیین پدیده‌های جغرافیایی در این بحث موردتوجه بوده‌است. مصداق ذهنی، جایگزین سایر عوامل در تصمیم‌گیری شده و برداشت هر فرد از فضای برنامه‌ریزی با طبقهٔ اجتماعی و موقعیت خود به‌عنوان نخبه و کارشناس محلی در ارائهٔ نتایج مطلوب ارتباط مثبتی دارد. در برنامه‌های ۵سالهٔ توسعهٔ پس از انقلاب، تعریف روشنی از مفهوم و اندیشهٔ توسعه به‌عنوان هدف اصلی برنامه در هیچ جای برنامه به‌ویژه بخش‌های مربوط به توسعهٔ روستایی ارائه نشده‌است؛ همچنین تأخیر و تفاوت در ارائهٔ گزارش عملکرد اقتصادی و بازتاب اثرات آن، باعث می‌شود درک جامعهٔ روستایی و شهری به‌دلیل همین ضعف ساختار آماری از مسئله متفاوت باشد. باید گفت «به‌مشارکت‌نگرفتن ذی‌نفعان در برنامه‌های‌توسعه» به‌همراه «عدم‌آینده‌نگری‌صحیح» از عوامل مهم بروز آسیب‌های مربوط به مرحلهٔ تدوین برنامه‌های توسعه است که تدوین برنامه بدون مشارکت مردمی و استفاده از تجربیات بومی باعث نسخه‌پیچی کلی برای کل سیستم شده و از طرفی به‌دلیل نقش اندک آینده‌پژوهان و بلندپروازانه‌بودن افق متصور، آسیبی بر موفقیت برنامه‌های توسعهٔ روستایی می‌شود. درنهایت باید گفت «ضعف سازوکارهای نظارتی در برنامه‌های توسعهٔروستایی» منجر به پیدایش آسیب‌های مربوط به مرحلهٔ اجرای برنامه‌های توسعه می‌شود.

نتایج بررسی «مهم‌ترین پیامد حاصل از آسیب‌های برنامهٔ توسعه در مناطق روستایی شهرستان ورزقان» نشان می‌دهد در طول عمر برنامه‌ریزی در ایران، انواع برنامه‌ها تهیه و اجرا شده‌اند که هرکدام از نظریه‌هایی تأثیرگذار بوده‌اند. باتوجه به دیدمان غالب در برنامه‌های توسعه، نتایج پیامدهای حاصل، نشان‌دهندهٔ آن است که علی‌رغم فعالیت‌های عمرانی و زیربنایی قابل‌توجه در روستاها، برنامه‌های توسعه نتوانسته‌اند در «کاهش فاصلهٔ طبقاتی بین گروه‌ها و قشرها و اختلاف میان کیفیت زندگی در شهر و روستا»، «افزایش درآمد کشاورزی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی روستاها با تأکید بر بخش کشاورزی و توسعهٔ زیرساخت‌های موردنیاز بخش کشاورزی در روستاها»، «افزایش مشارکت مردم در فرایند توسعهٔ روستایی»، «توزیع فضایی متعادل سرمایه‌گذاری و خدمات رفاهی و زیربنایی»، «افزایش نگهداشت جمعیت» و «بهبود وضعیت مدیریت توسعهٔ روستایی در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی» نقش مؤثر و چشمگیری داشته باشند. استفادهٔ نامناسب از فناوری و مقرون به‌صرفه نبودن آن، نهادینه‌نشدن مشارکت نظام‌مند به‌دلیل ضعف در طراحی و به‌کارگیری الگویی بهینه در این زمینه، استقرار نامناسب صنایع تبدیلی و توجه ناکافی به گردشگری روستایی به‌عنوان مهم‌ترین پیامدهای آسیب‌های برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی مطرح هستند.

نتایج تحقیق از لحاظ بررسی عوامل انسانی از نظر ادراک محیطی و ذهنیت‌گرایی جامعهٔ محلی و تدوین نقشه‌های ذهنی و دخالت رفتار آن در برنامه‌ریزی‌های مربوط، با مطالعهٔ بهفروز (۱۳۷۰) همخوانی دارد؛ همچنین تحقیق از لحاظ رسیدن به این مهم که «عدم‌مشارکت ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه به‌عنوان آسیب جدی تدوین برنامه‌های توسعه است»، با مطالعهٔ افراخته (۱۳۸۵) از جنبهٔ ادراک محیطی موجود، تصمیمات و رفتارهای مرتبط به آن و عدم‌توجه به اندیشه‌های جدید جامعهٔ روستایی و ضعف در طراحی و به‌کارگیری الگویی بهینه، مطابقت دارد.

پیشنهادها

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادهای ذیل مطرح می‌شود:

- مطالعات‌مربوط به ادراک محیطی و جغرافیای رفتاری با چارچوب نظری جدید و مؤلفه‌های روش‌شناختی متفاوت می‌توانند نقش مؤثری در توسعهٔ برنامه‌ریزی، به‌ویژه برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی داشته باشند؛
- استفاده از تجربهٔ بومی و مشارکت ذی‌نفعان و نخبگان محلی در همهٔ مراحل برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی؛
- استفادهٔ حداکثری از ظرفیت علمی آینده‌پژوهان مبنی بر آینده‌نگاری صحیح و دور از بلندپروازی برای افق متصور؛
- تقویت سازوکارهای نظارتی در برنامه‌های توسعهٔ روستایی.

منابع

- آقایاری‌هیر، محسن؛ حسین کریم‌زاده؛ عقیل خالقی (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر در تصمیم به مهاجرت روستاییان در قلمرو جغرافیای رفتاری (مورد مطالعه: دهستان‌سینا،شهرستان ورزقان)، پژوهش‌های روستایی. دورهٔ ۹. شمارهٔ ۱. صفحات ۵۷-۴۲.
https://dx.doi.org/10.22059/jrur.2017.128431.709
- افراخته، حسن (۱۳۸۵). نقش ادراک محیطی در توسعه‌نیافتگی روستایی، مورد:شهرستان فومن، جغرافیا و توسعه. شمارهٔ ۸. صفحات ۱۷۶- ۱۵۷.
https://dx.doi.org/10.22111/gdij.2006.3790
- بهفروز، فاطمه (۱۳۷۰). بررسی‌های ادراک محیطی و رفتار در قلمرو مطالعات جغرافیای رفتاری و جغرافیای انسانی معاصر،تحقیقات جغرافیایی. شمارهٔ ۲۰. صفحات ۷۰- ۳۱.
http://ensani.ir/file/download/article/20120413142424
- پوراحمد، احمد (۱۳۸۹). قلمرو و فلسفهٔ جغرافیا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خنیفر، حسین؛ ناهید مسلمی (۱۳۹۶). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی (جلد اول)، رویکردی نو و کاربردی. تهران. نگاه دانش.
- خنیفر، حسین؛ ناهید مسلمی (۱۳۹۸). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی (جلد دوم)، رویکردی نو و کاربردی. تهران: نگاه دانش.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی، نشر قومس، تهران.
- سجاسی‌قیداری، حمدالله؛ طاهره صادقلو؛ داود مهدوی(۱۳۹۴). تبیین نقش‌کیفیت محیطی مقصدهای گردشگری روستایی در تقویت تصویر ذهنی گردشگران (مطالعهٔ موردی: روستاهای مقصد گردشگری بخش رودبار قصران). برنامه‌ریزی و آمایش فضا. شمارهٔ ۱۹. (۲) صفحات ۸۸-۶۱.
http://hsmsp.modares.ac.ir/article-۲۱-۱۴۱۴-fa.html
- شاطریان، محسن؛ محمود گنجی‌پور؛ امیر اشنویی (۱۳۹۱). نقش ادراک محیطی در نگرش مردم شهرضا نسبت به‌قشقائی‌های ساکن در شهر، فضای جغرافیایی. شمارهٔ ۳۹. صفحات ۲۳۴- ۲۱۱.
http://geographical-space.iau-ahar.ac.ir/article-1-841-fa.html
- شکوئی، حسین (۱۳۸۷). اندیشه‌های نو در فلسفهٔ جغرافیا (جلد دوم) فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی، تهران. انتشارات گیتاشناسی.
- صدرموسوی، میرستار؛ حسین کریم‌زاده؛ محسن آقایاری‌هیر؛ عقیل خالقی (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه در بخش روستایی با روش آمیخته (مورد مطالعه: شهرستان ورزقان)، پژوهش‌های جغرافیایی. دورهٔ ۱۰. شمارهٔ ۱. صفحات ۱۶۳- ۱۴۶.
https://dx.doi.org/10.22059/jrur.2018.263703.1273

- شهبازی،اسماعیل (۱۳۸۹). درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعهٔ روستایی،انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.تهران.
- فاضل‌نیا،غریب؛ عبدالرضارکن‌الدین‌افتخاری (۱۳۸۴). تبیین نظریه‌ای عوامل مؤثر برشناخت‌وآگاهی‌روستائیان از توانش‌های خود و محیط پیرامون، مدرس علوم انسانی. دورهٔ ۹. شمارهٔ ۱ (پیاپی ۳۸). ویژه‌نامهٔ جغرافیا. صفحات ۱۱۱-۱۵۰.
http://hsmsp.modares.ac.ir/article-21-9079-fa.html
- فرجی‌راد، خدر؛ غلامرضا کاظمیان (۱۳۹۱). توسعهٔ محلی و منطقه‌ای از منظر رویکرد نهادی، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- کاویانی‌راد، مراد؛ مسلم نامدارزاده؛ محمدامین گلشن (۱۳۹۶). نسبت ناحیه‌گرایی با ادراک محیطی (مطالعهٔ موردی:جنوب‌شرق ایران)،پژوهش‌های جغرافیای سیاسی. شمارهٔ ۷. صفحات ۱۸۸- ۱۶۹.
https://doi.org/10.22067/pg.v2i7.72294
- کلانتری، عبدالحسین؛ پیام روشنفکر؛ فرشید مقدم سلیمی (۱۳۹۴). توسعهٔ اجتماعی (چشم‌انداز جهانی و وضعیت ایران)، تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- لشگری‌تفرشی، احسان (۱۳۹۹). جستارهای نوین در شناخت نظری مفهوم جغرافیای فرهنگی در مکتب پدیدارشناسی،روستاوتوسعه. شمارهٔ ۵۹.صفحات ۲۰-۱.
https://gdij.usb.ac.ir/article_5457.html
- هودر، راپرت (۱۳۸۶). جغرافیای توسعه در جهان و ایران، ترجمه: فضیله‌خانی و ناصر جوادی، تهران: نشر قومس.
- Aitken,S. & Valentine, G (2006). Approaches to Human Geography Philosophies, Theories, People and Practices, SAGE Publications. https://uk.sagepub.com/engb/eur/node/59865/download-pdf
- Alavion S. J. & Taghdisi. A. (2020). Rural E-marketing in Iran; Modeling villagers' intention and clustering rural regions, Information Processing in Agriculture, In Press, Corrected Proof. https://doi.org/10.1016/j.inpa.2020.02.008
- Al-ghamdi, S & Al-Harigi, F (2015). Rethinking Image of the City in the Information Age, Procedia Computer Science, Vol.65, PP.734-743. https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.09.018
- Argent, N (2017). Behavioral Geography. In International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology (eds D. Richardson, N. Castree, M.F. Goodchild, A. Kobayashi, W. Liu and R.A. Marston). https://dio:10.1002/9781118786352.wbieg0875
- Couclelis, H. & Golledge, R. (1983). Analytic Research, Positivism,& Behavioral Geography, Annals of the Association of American Geographers, 73(3), 331-339. https://www.jstor.org/stable/2562724?seq=1
- Creswell, J & Plano Clark, V. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=BXEzDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=UjCiKrgnrF&sig=rySattzqA4sLTxbr7AvKLzaZlwo#v=onepage&q&f=false
- Diniz, A. M. A. & de Faria, A. H.P. (2018). Contributions from behavioral geography to environmental criminology, Sociology International Journal,Vol.2, No.4, PP.295-298. https://medcraveonline.com/SIJ/contributions-from-behavioral-geography-to-environmental-criminology.html
- Elsabawy,M. N. E (2013). Behavioral Geography: As a New Trend in Medical Geography Studies, Mediterranean Journal of Social Sciences, 4 (7),75- 83. https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/683
- Gold, J. R (2009). Behavioural geography, Oxford Brookes University. https://dio:10.1016/B978-008044910-4.00665-9
- Gold, J. R (2019). Behavioural geography, in A. Kobayashi, ed. International Encyclopedia of Human Geography, second edition, Volume 1.Oxford:Elsevier,BookISBN:9780081022955. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60171516/Behavioral_Geography_revised_ms_Academia20190731
- Golledge, R. G. & Stimpson, R. J (1997). Spatial Behaviour: A Geographic Perspective. New York: Guilford Press. https://www.guilford.com/books/Spatialehavior/Golledge-Stimson/9781572300507
- Golledge, R. G (2008). Behavioral Geography and the Theoretical/ Quantitative Revolution, Geographical Analysis ISSN 0016-7363. https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.2008. 00724.x
- Golledge,R.G. (2008). Behavioral Geography & the Theoretical/ Quantitative Revolution, Geographical Analysis, Vol.40, No,3, PP.239-257 https://doi.org/10.1111/j.1538-632.2008.00724.x

- Goodey, B (1971). Perception of the Environment. Occasional Paper 17, P 7, Birmingham: Centre for Urban and Regional Studies, University of Birmingham. https://www.vgls.vic.gov.au/client/en_AU/VGLS-public/search/detailnonmodal/ent:$002f$02fSD_ILS$002f0$002fSD_ILS:53094/ada?qu=Regional+studies.&d=ent%3A%2F%2FSD_ILS%2F0%2FSD_ILS%3A53094%7EILS%7E49&ic=true&ps=300&h=8
- Granikova, V., Hong, Q. N., Crist, F., Pluye, P (2020). Mixed methods research in library and information science: A methodological review, Library & Information Science Research,42,1. https://doi.org/10.1016/j.lisr.2020.101003
- Green, G. P (2013). Handbook of Rural Development, Published by Edward Elgar Publishing Limited, the Lypiatts, Cheltenham, Glos GL50 2JA, UK. https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-rural-development-9781781006702.html
- Kanamaru, M (2005). Approaches for Systematic Planning of Development Projects, Agricultural & Rural Development, Published by: Institute for International Cooperation (IFIC) & Japan International Cooperation Agency (JICA). https://www.jica.go.jp/jica-ri/IFIC_and_JBICI-Studies/english/publications/reports/study/topical/app2005/pdf/agri_01.pdf
- Montello, D. R (2018). Handbook of Behavioral and Cognitive Geography, Edward Elgar Pub, California, Santa Barbaraâ, US. https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-behavioral-and-cognitive-geography-781784717537.html
- Motta M, Callaghan T and Sylvester S (2018) Knowing less but presuming more: dunning-Kruger effects and the endorsement of anti-vaccine policy attitudes. Social Science & Medicine 211: 274-81. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.06.032
- Norton w. (2001). Initiating an Affair Human Geography and Behavior Analysis, Behavior Analyst Today, 2 (4) 283 - 290. https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?ID=402490
- Rabie, M. (2016). A Theory of Sustainable Sociocultural and Economic Development, Palgrave, Macmillan. https://books.google.com/books/about/A_Theory_of_Sustainable_Sociocultural_an.html?id=q5AYDAAAQBAJ
- Stimson R. J. (2011). In Memoriam: You Don't Need Sight to Have Vision: Reginald G. Golledge Was a Giant in Analytical Human Geography. https://doi.org/10.1080/00045608.2011.592727
- Watson, M.K (1978). The Scale Problem in Human Geography, Geografiska Annaler: Series B, Human Geography 60 (1). 36- 47. https://doi.org/10.1080/04353684.1978.11879429
- Yanwei, C., TA Na, MA Jing (2016). The socio-spatial dimension of behavior analysis: Frontiers and progress in Chinese behavioral geography, JournalofGeographical Sciences26(8):1243-1260. https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.1007%2Fs11442-016-1324-x